

**Univerzita Pardubice
Fakulta filozofická**

Hrabě Jan Adam Hrzán z Harasova. Zrození barokního kavalíra?

Marcela Strouhalová

**Bakalářská práce
2010**

ZADÁNÍ BAKALÁŘSKÉ PRÁCE

(PROJEKTU, UMĚLECKÉHO DÍLA, UMĚLECKÉHO VÝKONU)

Jméno a příjmení: **Marcela STROUHALOVÁ**
Studijní program: **B7105 Historické vědy**
Studijní obory: **Historie (dvouoborové)**
Ochrana hmotných památek (dvouoborové)
Název tématu: **Hrabě Jan Adam Hrzán z Harasova. Zrození barokního kavalíra?**
Zadávající katedra: **Katedra historických věd**

Z á s a d y p r o v y p r a c o v á n í :

Posluchačka vyjde ze studia zbytku osobní pozůstalosti Jana Adama Hrzána, která je uložena v jindřichohradeckém pracovišti Státního oblastního archivu v Třeboni. Tyto základní informace pak doplní výzkumem pramenů v Národním archivu v Praze (zejména ve Staré a Nové manipulaci), které pojednávají o vývoji Hrzánova pozemkového majetku a o jeho titulárním postupu. Na základě získaných fakt se pokusí sepsat biografii tohoto téměř neznámého šlechtice, v níž zohlední kromě jeho titulárního postupu a růstu pozemkového majetku také jeho reprezentační aktivity (přestavba zámku v Červeném Hrádku), rodinný život a další strategie, jež ho měly vést k úspěchu v tehdejší společnosti. Biografii je nutné zasadit do kontextu současného bádání o dějinách šlechty, protože řada aspektů dějin šlechty již byla podrobněji zkoumána, a tak je nutné Hrzánův život neustále porovnávat s ostatními dobře známými šlechtici této doby (Humprecht Jan Černín z Chudenic, Ferdinand ze Schwarzenbergu, Jan Jáchym Slavata, Jan a František Antonín Šporkové, Jan Adam z Questenberku apod.).

Rozsah grafických prací:

Rozsah pracovní zprávy:

Forma zpracování bakalářské práce: **tištěná/elektronická**

Seznam odborné literatury:

BŮŽEK, Václav [et al.]. **Věk urozených: šlechta v českých zemích na prahu novověku.** Praha; Litomyšl, 2002. BŮŽEK, Václav ? KRÁL, Pavel (edd.). **Člověk českého raného novověku.** Praha, 2007. BŮŽEK, Václav ? KRÁL, Pavel (edd.). **Paměť urozenosti.** Praha, 2008. BŮŽEK, Václav ? KRÁL, Pavel (edd.). **Společnost habsburské monarchie a její obraz v pramenech (1526-1740).** České Budějovice, 2006. BŮŽEK, Václav ? KRÁL, Pavel (edd.). **Šlechta v habsburské monarchii a císařský dvůr (1526-1740).** České Budějovice, 2003. CERMAN, Ivo. **Chotkové. Příběh úřednické šlechty.** Praha, 2008. KALISTA, Zdeněk. **Mládí Humprechta Jana Černína z Chudenic: zrození barokního kavalíra.** Praha, 1932. KALISTA, Zdeněk. (ed.) **Korespondence Zuzany Černínové z Harasova s jejím synem Humprechtem Janem Černínem z Chudenic.** Praha, 1941. KRÁL, Pavel. **Mezi životem a smrtí: testamenty české šlechty v letech 1550 až 1650.** České Budějovice, 2002. KUBEŠ, Jiří. **Sídla Jana Jiřího Jáchyma hraběte Slavaty z Chlumu a Košumberka (1634/37-1689) v proměně.** In *Scientific Papers of the University of Pardubice, Series C, Faculty of Humanities*, 9, 2003, s. 55-87. KUBEŠ, Jiří. (red.). **Vyšší šlechta v českých zemích v období baroka (1650-1750). Biogramy vybraných šlechticů i edice typických pramenů.** Pardubice, 2007. (=Prameny k dějinám Pardubického kraje, sv. 3) MAŤA, Petr. **Svět české aristokracie (1500-1700).** Praha, 2004. PREISS, Pavel. **František Antonín Špork a barokní kultura v Čechách.** Praha-Litomyšl, 2003. SMÍŠEK, Rostislav. **„Dvorská“ kariéra očima knížete Ferdinanda ze Schwarzenberku.** *Jihočeský sborník historický* 73, 2004, s. 94-120. SMÍŠEK, Rostislav. **Hrabě Jan Adam Questenberk a proměny jeho dvora v první polovině 18. Století.** In *Celostátní studentská vědecká konference Historie 2000, České Budějovice 2001*, s. 125-156. VLČEK, Pavel. **Ilustrovaná encyklopedie českých zámků.** Praha, 1999

Vedoucí bakalářské práce:

Mgr. Jiří Kubeš, Ph.D.
Katedra historických věd

Datum zadání bakalářské práce: **30. dubna 2009**

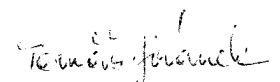
Termín odevzdání bakalářské práce: **31. března 2010**

prof. PhDr. Petr Vorel, CSc.

děkan

L.S.

doc. PhDr. Tomáš Jiránek, Ph.D.

vedoucí katedry

V Pardubicích dne 30. listopadu 2009

Prohlašuji, že jsem tuto práci vypracovala samostatně. Veškeré literární prameny a informace, které jsem v práci využila, jsou uvedeny v seznamu použité literatury.

Byla jsem seznámena s tím, že se na moji práci vztahují práva a povinnosti vyplývající ze zákona č. 121/2000 Sb., autorský zákon, zejména se skutečností, že Univerzita Pardubice má právo na uzavření licenční smlouvy o užití této práce jako školního díla podle § 60 odst. 1 autorského zákona, a s tím, že pokud dojde k užití této práce mnou nebo bude poskytnuta licence o užití jinému subjektu, je Univerzita Pardubice oprávněna ode mne požadovat přiměřený příspěvek na úhradu nákladů, které na vytvoření díla vynaložila, a to podle okolností až do jejich skutečné výše.

Souhlasím s prezenčním zpřístupněním své práce v Univerzitní knihovně.

V Pardubicích dne 30. 6. 2010

Marcela Strouhalová

Anotace

Předkládaná práce je stručnou biografií hraběte Jana Adama Hrzána z Harasova. Nejdříve pojednává o historii šlechtického rodu Hrzánů z Harasova. Kořeny tohoto rodu sahají do počátku 15. století. Majetkový vzestup zaznamenala rodina na počátku 17. století. Dále se snaží o postihnutí základních aspektů života Jana Adama Hrzána. Jedná se o rekonstrukci jeho mládí, cesty ke vzdělání a kariéře, rodinných vztahů, majetkové držby a reprezentačních aktivit.

Klíčová slova

17. století, Červený Hrádek, Hrzánové z Harasova, nejvyšší lovčí, šlechta

Annotation

This work is a brief biography of the count Johann Adam Hrzán of Harasov. First deals with the history of the family Hrzán's from Harasov. The roots of this family dates back to the early 15th century. This family attained the possession growth in the beginning of the 17th century. Then follow fundamental aspects of Johann Adam Hrzán's life.. This is a reconstruction of his youth, educational way and career, family relations, property holding and ceremonial activities.

Key words

17th century, Červený Hrádek, Hrzans of Harasov, Office of the Highest Huntsman, nobility

Poděkování

Tímto bych chtěla poděkovat vedoucímu své bakalářské práce dr. Jiřímu Kubešovi. Především za trpělivost a ochotu, dále za zapůjčení rukopisu jeho studie, kde dokládá kavalírskou cestu syna Jana Adama Hrzána, Ferdinanda Maxmiliána¹ a za poskytnutí pramenů dokládajících studium jeho synů na Karlo-Ferdinandově univerzitě.²

¹ KUBEŠ, Jiří. *Ze Španělska až do Horního Slezska. Osudy Verdugů v habsburské monarchii v raném novověku.* Rukopis, v tisku.

² Archiv Univerzity Karlovy Praha. Sběrka matrik, sign. M 12.

Obsah

I. Vymezení cílů bakalářské práce	2
Rodová historie Hrzánů z Harasova	5
Mládí Jana Adama.....	12
III. 1. Výchova a vzdělání	12
III. 2. Sňatky	17
Kariéra.....	20
IV. 1. Titulární vzestup.....	21
IV. 2. Úřední kariéra.....	24
IV. 2. 1. Přisedící komorního a dvorského soudu.....	24
IV. 2. 2. Krajský hejtman.....	25
IV. 2. 3. Nejvyšší lovčí	28
Majetek.....	33
Rodina	40
Reprezentace	45
VII. 1. Dvůr a služebnictvo	45
VII. 2. Rezidenční síť a stavební činnost.....	47
Závěr.....	54
X. Soupis pramenů a literatury.....	56

I. Vymezení cílů bakalářské práce

Dějiny bádání o české šlechtě mají dlouhou tradici. Sledovat tento vývoj můžeme již od 16. století, kdy se šlechtou zabýval rožmberský kronikář Václav Březan.¹ Genealogický přístup pokračoval i v tvorbě dalších autorů, patrný je v díle Bartoloměje Paprockého z Hlohol, Bohuslava Balbína či Jana Tannera. Tento výhradní přístup se udržel až do 19. století, kdy jej vystřídal historicko-topografický pohled, rozvíjený především v osobě Augusta Sedláčka.² Souběžně se prosazovala i metoda biografická, se kterou u nás začal Petr Chlumecký.³ Většina českých historiků přelomu 19. a 20. století se však nedokázala důstojně vypořádat s obdobím po Bílé hoře, a na svůj zájem si musela tato doba počkat. Vypjatý český nacionalismus počátku 20. století tak nedal možnost, až na pár světlých výjimek, vzniknout dílům týkajících se barokní šlechty. Prvním, kdo se tuto bariéru odvážil překročit, byl Josef Pekař.⁴ Ve své *Knize o Kosti* pojednal o několika generacích rodu Černínů z Chudenic, z větší části se však věnoval tématům z hospodářských a sociálních dějin venkova. K jeho odkazu se přihlásil jeho žák Zdeněk Kalista. Ve své práci o mládí Humprechta Jana Černína z Chudenic⁵ se pokusil vysledovat změny probíhající uvnitř šlechty na počátku barokního období.

V poválečném období odsunula marxistická historiografie problematiku šlechty na okraj svého zájmu. Její dějiny se rozvíjely spíše na pozadí hospodářských a sociálních dějin.⁶ Přesto vzniklo několik dalších biografických prací.⁷ Kulturní dějiny fenoménu, jakým šlechta skutečně byla, se pěstovaly především v rámci kunsthistorických prací.⁸ Počátek devadesátých let přinesl rozšíření témat týkajících se dějin šlechty. Historiografie se začala zabývat modelováním životního, ročního a denního cyklu šlechty.⁹

V souvislosti s dějinami cestování se prohloubilo poznání mobility šlechty, pokročil i výzkum každodennosti a slavností jakožto výrazu kulturně politických aktivit této nobility.¹⁰

¹ BŘEZAN, Václav (ed. PÁNEK, Jaroslav). *Životy posledních Rožmberků I – II*. Praha, 1985.

² SEDLÁČEK, August. *Hrady, zámky a tvrze Království českého, I – XV*. Praha 1882 – 1927, nejnověji 3. vydání: Praha, 1995 – 1998.

³ CHLUMECKÝ, P. Ritter von. *Carl von Zierotin und seine Zeit 1564 – 1615*. Brno, 1862.

⁴ PEKAŘ, Josef. *Knihy o Kosti: kus české historie. I[-II]*. První vydání vyšlo již v roce 1910, komplet složený ze třech dílů však vyšel až v jejím 5. vydání v roce 1998.

⁵ KALISTA, Zdeněk. *Mládí Humprechta Jana Černína z Chudenic. Zrození barokního kavalíra*. Praha, 1932.

⁶ MÍKA, Alois. *Poddaný lid v Čechách v první polovině 16. století*. Praha, 1960. VÁLKA, Josef. *Hospodářská politika feudálního velkostatku na předbělohorské Moravě*. Praha, 1962. PETRÁŇ, Josef. *Poddaný lid v Čechách na prahu třicetileté války*. Praha, 1964.

⁷ JANÁČEK, Josef. *Valdštejn a jeho doba*. Praha, 1978. REJCHRTOVÁ, Noemi. *Václav Budovec z Budova*. Praha, 1984.

⁸ Za všechny PREISS, Pavel. *Boje s dvouhlavou saní. František Antonín Špork a barokní kultura u nás*. Praha, 1981.

⁹ BOBKOVÁ, Lenka (ed.) *Život na šlechtickém sídle v 16. – 18. století*. Ústí nad Labem, 1992.

¹⁰ PÁNEK, Jaroslav. *Výprava české šlechty do Itálie v letech 1551 – 1552*. Praha, 1987. HOJDA, Zdeněk – VLNAS, Vít (edd.) *Cesty a cestovatelé v raném novověku*. Litoměřice, 1994.

Konec 90. let přinesl, s postupujícím výzkumem zahraničním, mnoho nových otázek a podnětů. Začalo být zřejmé, že dějiny české šlechty se nemohou omezit pouze na jazykově českou šlechtu. Kosmopolitní charakter středoevropské šlechty si vyžádal její zkoumání v rámci habsburské monarchie.¹¹ Výzkum nejvíce pokročil především po přelomu tisíciletí, máme k dispozici již dvě syntézy, týkající se šlechty.¹² Barokní šlechtě se v hojné míře věnují pracovníci Historického ústavu Filozofické fakulty Jihočeské univerzity.¹³ Množství poznatků o problematice výzkumu barokní šlechty pak přinesl Jiří Kubeš.¹⁴

Cílem mé práce je představit osobu barokního šlechtice Jana Adama Hrzána z Harasova (okolo 1626 – 1681), který rozhodně nepatřil mezi zástupce nejvýznamnějších rodů habsburské monarchie. V základních genealogických příručkách¹⁵ je heslo Hrzán z Harasova krajně torzovité. K doplnění mezer našich znalostí nám může částečně posloužit zejména Sedláčková práce o českých hradech a zámcích.¹⁶ Zatím tedy víme, že Jan Adam zastával v polovině 17. století řadové funkce (komorník, císařský rada, přisedící zemských soudů), v kariéře pokračoval v nižších správních úradech země (hejtman žateckého, poté litoměřického kraje). V polovině šedesátých let se propracoval do funkce nejvyššího lovčí Českého království. Ve stejném období byl povýšen do říšského hraběcího stavu. Zaznamenal tak zásadní společenský vzestup. Znáám je prozatím jako stavebník raně barokního zámku Červený Hrádek. Cílem je tedy vysledovat co nejpřesněji jeho kariérní cestu, společenský vzestup, rozhojnění majetkové držby. Informace známé ze základních genealogických příruček (Ottův slovník naučný, Zedler, Wurzbach, Mašek) doplním pramenným výzkumem z materiálů prvního oddělení Národního archivu v Praze – tedy Desek zemských, České dvorské komory, Staré a Nové manipulace i Sbírký genealogicko-historické Wunschwitz.

¹¹ PÁNEK, Jaroslav. Šlechta v raně novověké Evropě z pohledu českého a evropského bádání. In BŮŽEK, V. (ed.) *Život na dvorech barokní šlechty (1600-1750)*. České Budějovice, 1996. s. 19 – 45, zde s. 20 – 23.

¹² BŮŽEK, V. – HRDLIČKA, J. – KRÁL, P. – VYBÍRAL, Z. *Věk urozených: šlechta v českých zemích na prahu novověku*. Praha – Litomyšl, 2002. MAŤA, Petr. *Svět české aristokracie: (1500 – 1700)*. Praha, 2004.

¹³ Nejnověji např. SMÍŠEK, Rostislav. *Císařský dvůr a dvorská kariéra Ditrichštejnů a Schwarzenberků za vlády Leopolda I.* České Budějovice, 2009. CERMAN, Ivo. *Chotkové: příběh úřednické šlechty*. Praha, 2008.

¹⁴ KUBEŠ, Jiří. *Reprezentační funkce šlecht vyší šlechty z českých zemí (1500-1740)*. České Budějovice, 2005. (disertační práce obhájená na HŮ FF JČŮ). Týž. *Vyšší šlechta z českých zemí v letech 1650-1750*. Úvod do tématu, In: TÝŽ (red.), *Vyšší šlechta v českých zemích v období baroka (1650-1750)*. Biogramy vybraných šlechticů a edice typických pramenů, Pardubice 2007 (= Prameny k dějinám Pardubického kraje 3), s. 9 – 33.

¹⁵ *Ottův slovník naučný: ilustrovaná encyklopaedie všeobecných vědomostí. Díl 11*. Praha, 1896. s. 812-813. ZEDLER, Johann Heinrich. *Grosses vollständiges Universal-Lexicon aller Wissenschaften und Künste, Band 13*, s. 543. WURZBACH, Constant von. *Biographisches Lexicon des Kaiserthums Oesterreich enthaltend die Lebensskizzen der denkwürdigen Personen, welche seit 1750 in den österreichischen Kronländern geboren wurden oder darin gelebt und gewirkt haben. Neunter Teil*. Wien, 1863. s. 364 – 365. MAŠEK, Petr. *Šlechtické rody v Čechách, na Moravě a ve Slezsku od Bílé hory do současnosti. Díl I, A – M*. Praha, 2008. s. 393.

¹⁶ SEDLÁČEK, August. *Hrady*.

Základním pramenem pro tento výzkum je pak opis Hrzánovy poslední vůle dochovaný ve Státním oblastním archivu Třeboň, pracovišti Jindřichův Hradec, fondu Cizí rody.

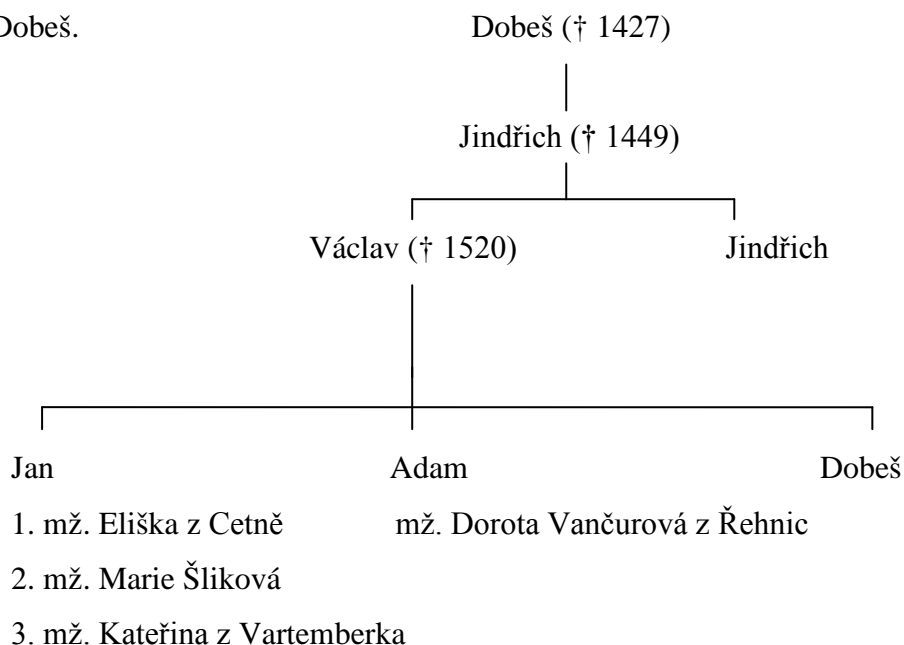
Předesílám, že práce bude v některých pasážích informačně torzovitá, protože se do dnešních dnů nedochovaly ve velkém počtu prameny osobní povahy, jakými jsou korespondence, deníky či cestovní deníky. Postrádáme i účetní materiál, který by nám mohl přiblížit příjmy a výdaje tohoto šlechtice.

II. kapitola

Rodová historie Hrzánů z Harasova

S nejstaršími předky Hrzánů z Harasova jsme velmi špatně seznámeni. Kusé informace nám podává pouze Ottův slovník naučný.¹⁷ Prapředkem tohoto rodu byl prý jistý Dobeš (1395-1427), který patřil k nižší šlechtě usazené na Mělnicku. V 15. století zřejmě vlastnil tvrz Chlumín, bydlel ale na Újezdu, podle kterého se i tituloval.¹⁸ Jeho syn Jindřich pak měl dva syny – Václava a Jindřicha.

Václav dosáhl jistého rozmnožení statků a expandoval do severních Čech. Od roku 1502 vlastnil Ctěnice, poté koupil od Jana Smiřického zámek a dvůr Housku s městečkem Sychrov a třinácti vesnicemi,¹⁹ nakonec také přikoupil od Markvarta Frycka z Daliměřic statek Zásadka.²⁰ V roce 1520, kdy zemřel, se o tyto statky podělil jeho tři synové – Adam, Jan a Dobeš.

Jan zdědil Zásadku, k níž v roce 1526 přikoupil Vrutici. Byl to asi pověstný násilník a rváč, protože: „*třetí manželku Kateřinu tak prý zbil, až ležela, ... byl v praní veliký, ale zle se*

¹⁷ Ottův slovník naučný, Díl 11. Praha, 1896. s. 812 - 813.

¹⁸ Chlumín, okres Mělník, Újezdem je míněn snad dnešní Malý Újezd, též okres Mělník, první zmínky o něm pochází z roku 1395, je tu tedy patrná souvislost v dataci, URL: <<http://www.malyujezd.cz/informace-obci/soucasnost/?ftshow=36>> [cit. 2010-06-18].

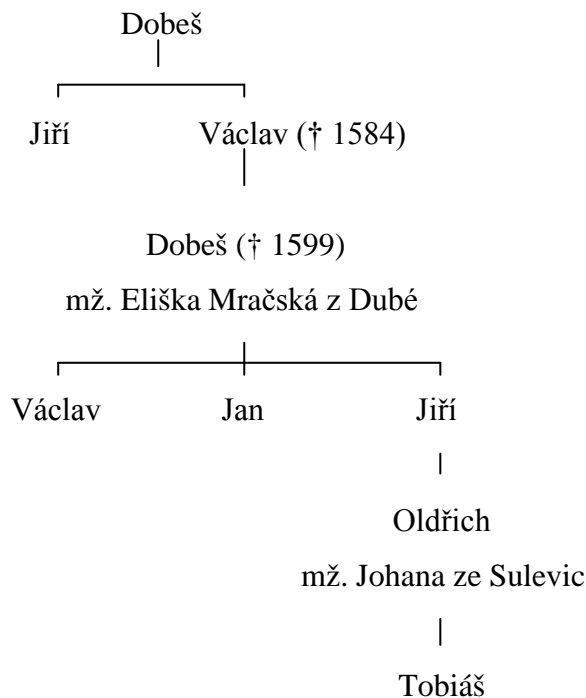
¹⁹ SEDLÁČEK, August. *Hrady, zámky a tvrze Království českého. Díl 10. [Boleslavsko]*. 3. vydání. Praha, 1997. s. 250-251. Jednalo se o vsi Litice, Olešen, Jestřebici, Dobřeň, Sytnou, Vidim a další. Z tohoto je patrné, že se snažil rozšiřovat panství v Boleslavském kraji, kde položil základy již jejich děd. Ctěnice byly v držení tohoto rodu až do r. 1572. Nejdříve statek r. 1520 zdědil jeho syn Adam a v roce 1544 pak Adamův syn Mikuláš. Ten dal kolem r. 1550 přestavět starou tvrz na renesanční zámek. Zřídil další trakty při hradební zdi, do nádvoří směřovaly arkády, upravena byla také vstupní věž. URL: <<http://www.zamekctenice.cz/cs/zamecky-areal/o-zamku/historie-zamku.shtml>> [cit. 2010-06-18], VLČEK, Pavel. *Ilustrovaná encyklopedie českých zámků*. Praha, 1999. s. 193.

²⁰ SEDLÁČEK, A. *Hrady, D. 10.*, s. 133-134.

mu vedlo, když Adam Křinecký v Boleslavi konvicí ho v hlavu uhodil, až ji rozrazil, a pak na něho kordu dobyl.“ Inu, kdo s čím zachází, s tím také schází. Přestože byl třikrát ženatý, s Eliškou z Cetně, Marií Šlikovou a Kateřinou z Vartemberka, zemřel bez potomků. Jeho statky tak připadly jeho bratru Adamovi.²¹

Další dva bratři vytvořili dvě rodové linie. Tou pro nás méně důležitou je linie Dobešova. Tento muž zdědil po otci Václavovi Housku, v roce 1548 k ní přikoupil od Jindřicha z Donína Sovinky. Víme o něm, že byl živ ještě v roce 1553, kdy je doložen jako hejtman boleslavského kraje.²² S manželkou Kateřinou měl dva syny – Václava a Jiřího. Václav († 1584) podědil Housku. S manželkou Dorotou z Ocelovic měl syna Dobeše, který se oženil s Eliškou Mračskou z Dubé. V roce 1594 prodal Housku.²³ S Eliškou měl tři syny. Jedním z nich byl i Václav, kterého známe především kvůli konfiskacím z roku 1622. Byl relátorem na generálním sněmu roku 1620, při kterém byl králem zvolen Friedrich Falcký.²⁴ Jeho statky tedy podlehly konfiskaci. Mužské potomky neměl.

Jeho bratr Jiří měl ve vlastnictví Vidím. Jeho syn Oldřich († 1599) se díky sňatku s Johanou ze Sulevic dostal k držení Kokořína. Statky však byly po jeho smrti pro zadlužení prodány a jeho děti Tobiáš a Eusebie dožily v chudobě.²⁵

²¹ *Tamtéž*, s. 395-396.

²² *Tamtéž*, s. 251.

²³ Více o historii Housky: ŠIMÁK, Josef Vítězslav. *Kniha o Housce. Díl 1*. Praha, 1930.

²⁴ BÍLEK, Tomáš V. *Dějiny konfiskací v Čechách po r. 1618*. Praha, 1882. s. 199. Jednalo se o panství Vrutice a Sovinky, statek Libeň a další.

²⁵ *Ottův slovník naučný*, s. 813.

Starší a pro naše účely i důležitější větev počíná u Adama. Adam zdědil po svém otci Václavovi Ctěnice, kromě nich držel ještě Šestajovice²⁶ a Radonice. S manželkou Dorotou Vančurovou z Řehnic měl syny Václava a Mikuláše. Bratři koupili společně Jenštejn, Václav však v roce 1559 koupil sám panství Potštejn s dalšími vesnicemi za celých 13 000 kop grošů českých. S manželkou Františkou Alžbětou Mračskou z Dubé měl děti Adama a Dorotu. Adam (Šťastný, † 1598) měl ale jedinou dceru, která zemřela v chudobě.²⁷

Mikuláš držel Ctěnice, důležité však je, že jeho synem byl Adam Hrzán.²⁸ Pro nás je v tuto chvíli nejznámější osobností rodu, nejen z hlediska zpracování.²⁹ Na tomto místě je důležité upozornit, že za něj došlo k nebývalému povznesení rodové prestiže i k ohromnému rozmnožení majetku. Bez nadsázky si dovolím konstatovat, že nebýt jeho, upadl by rod dočista v zapomnění a jeho příslušníci by dožívali buď jako zchudlá šlechta, či lépe situované měšťanstvo.

Po smrti svého otce Mikuláše zdědil tento Adam v roce 1565 Ctěnice s několika okolními vesnicemi. Základy své šlechtické výchovy získal ve dvořanské družině Viléma z Rožmberka, v roce 1572 se účastnil první Vilémovy legace do Polska. Sňatkem s Annou Kaplířovou ze Sulevic vyženil v roce 1578 velkostatek Skalka na Litoměřicku. Peníze získané dědictvím i výhodným sňatkem začal vkládat do lichvářských obchodů.³⁰

Z hlediska Bůžkovy typologie úvěrového podnikání šlechty je Adam příkladem lichváře – podnikatele.³¹ Ten vkládá úrokem získané finance zpět do nových kreditních transakcí za účelem dosažení vyššího úrokového zisku. V době krizí panských dominií, které směřovaly k bankrotům, pak usiluje o zástavu a pozdější zisk velkostatků svých klientů.³² Už v roce 1575 je doložen jako věřitel Maxmiliána II., od roku 1577 až do roku 1601 půjčoval

²⁶ Rodu Hrzánů z Harasova patřily mezi lety 1527 až 1547. URL: < <http://www.sestajovice.cz/cs/stranka-1-29.htm> > [cit. 2010-06-18].

²⁷ SEDLÁČEK, August. *Hrady, zámky a tvrze Království českého. D. 2, Hradecko*. 3. vydání. Praha, 1994. s. 18-20.

²⁸ Jistou nepřesnost jsem našla v rodokmenu v NA Praha. Genealogicko-heraldická sbírka Wunschwitz, inv. č. 441, kart. 14 (rodokmen Hrzánů z Harasova). Za otce Adama Hrzána je v něm uveden Tobiáš Hrzán. Přikláním se však ke jménu Mikuláš.

²⁹ Nejvíce se prozatím osobou Adama Hrzána zabýval Václav Bůžek. Informace nám přináší hned v několika pracích. *Úvěrové podnikání nižší šlechty v předbělohorských Čechách*. Praha, 1989; dále *Rytíři renesančních Čech*. Praha, 1995, s. 117-123. Kusé informace dále v *Nižší šlechta v politickém systému a kultuře předbělohorských Čech*. Praha, 1996. Údaje o jeho majetkových poměrech můžeme čerpat ze: SEDLÁČEK, August. *Rozvržení sbírek a berní r. 1615 dle uzavření sněmu generálního nejvyššími berníky učiněné*. Praha, 1869. s. 16, 59, 66.

³⁰ BŮŽEK, V. *Rytíři*, s. 117.

³¹ Bůžek ve své výše zmíněné práci vypracoval typologii úvěrového podnikání nižší šlechty. Rozlišuje v ní na tři skupiny této činnosti. První je rytíř – rentiér, druhou právě rytíř – lichvář – podnikatel, třetí je rytíř – lichvář – politik. Podrobněji v *Úvěrové podnikání*.

³² BŮŽEK, V. *Úvěrové podnikání*, s. 77.

posledním Rožmberkům.³³ V roce 1597 dlužili jen Rožmberkové Adamovi celých 55 000 kgč. Půjčky od Hrzána tak tvořily 23% celkového zadlužení dominia Petra Voka.³⁴

Své panství prvně rozmnožil v roce 1588, kdy zakoupil od Jana z Pernštejna značně podhodnocené panství Lanškroun – Lanšperk. Skutečná hodnota tohoto panství činila 65 000 kgč, ale Adama stálo pouze 45 300 kgč. Zajímavé je, že v roce 1585 mělo panství již hodnotu 85 000 a v roce 1622 už celých 150 000 kgč! Za Pernštejna převzal dluhy a hotově mu zaplatil pouze část. Tyto perňštejnské dluhopisy byly předmětem Adamova dalšího podnikání.

V roce 1605 přikoupil panství Červený Hrádek, královská komora mu ho prodala za 125 000 kgč. Adam měl evidentně dostatek peněz i v hotovosti. Je to zřejmé nejen z toho, že během prvních pěti měsíců roku 1606 splatil úctyhodných 94 606 kgč, ale jeho ohromnou platební potenci dokazuje i to, že v roce 1607 mu zbývalo zaplatit už pouhých 6 507 kgč.³⁵ Navíc v roce 1608 koupil pro syna Jana Mikuláše statek Stolinky za 25 tisíc, které rovněž platil v hotovosti.³⁶

Jako plátce berní v roce 1615 je tedy uveden se svými statky hned ve třech krajích, a to v chrudimském, žateckém a litoměřickém.³⁷ Pokud bychom měli zhodnotit jeho majetkové poměry komplexně, stal se na počátku 17. století nejbohatším rytířem Čech, a to vedle takových osob, jakými byli další lichváři Hertvík Žejdlíc ze Šenfeldu, Radslav Vchynský ze Vchynic či Bohuslav Malovec z Malovic. Více majetku než Adam vlastnili jen Jan Rudolf Trčka z Lípy, Zikmund Smiřický ze Smiřic a Petr Vok z Rožmberka.³⁸

Úřednickou kariéru nastoupil až v druhé půli prvního desetiletí 17. století, ale hned se dostal mezi nejvyšší zemské úředníky za rytířský stav. Mezi lety 1605 a 1615 byl purkrabím hradeckého kraje, v letech 1615 až 1618 pak karlíštejnským purkrabím za rytířský stav.

Přestože byl Adam velmi zámožným šlechticem, je všude líčen také jako velice šetrný člověk. Za svého života neposkytl ani groš ze svého nahromaděného bohatství na povznesení kultury. Nenapomohlo tomu ani to, že rod jeho manželky – Kaplířové ze Sulevic – byli předními mecenáši humanistického písemnictví v Čechách.³⁹

Lze však jmenovat alespoň jeden jeho reprezentační počin. Stala se jí renesanční přestavba lanškrounského zámku. Tam byla umístěna nejen správa tohoto panství, ale zámek byl i Adamovým hlavním venkovským sídlem. Zřídil zde vstupní portál a zcela nově nechal

³³ BŮŽEK, V. *Rytíři*, s. 117-118.

³⁴ BŮŽEK, V. *Úvěrové podnikání*, s. 94.

³⁵ *Tamtéž*, s. 95.

³⁶ *Tamtéž*.

³⁷ SEDLÁČEK, A. *Rozvržení sbírek*, s. 16, 59, 66.

³⁸ BŮŽEK, V. *Rytíři*, s. 117.

³⁹ *Tamtéž*, s. 117-118.

vybudovat jižní dvoupatrové křídlo. Z hospodářských budov před zámek bylo vytvořeno první nádvoří, jež bylo uzavřeno zdí se vstupní branou, na které byl vyobrazen erb Adama Hrzána s erbem Anny Kaplířové ze Sulevic s letopočtem 1601, rokem ukončení přestavby.⁴⁰

Můžeme se však domnívat, že nešetřil finančními prostředky na vzdělání svého potomstva. Syny Jana a Viléma Jiřího vypravil na kavalírskou cestu, o které doposud víme pouze to, že její součástí byl pobyt na univerzitě v Sieně, na které se bratři zapsali ke dni 4. června 1604.⁴¹

Životní start jeho potomstvu však na několik let zkomplikovalo české stavovské povstání, do kterého byl Adam zapleten na první pohled zcela bez svého přičinění. Na podzim roku 1618 vyslala directorská vláda na Červený Hrádek berní úředníky, kteří chtěli peníze na zbrojení a verbování. Adam ale, protože byl člověkem nad míru šetrným, nechtěl úředníkům žádné dát ani půjčit. Hejtman panství se však zalekl a peníze jim vydal. Pavel Skála ze Zhoře píše o této události takto: „*A tak komisaři, davše je [peníze] do soudků zabezniti, odvezli je do Prahy. Hejtmanu pak zanechali místo nich jistoty, na všechny tři stavy svědčící. Mimo tuto sumu byly témuž Hrzánovi vyzdviženy peníze hotové i na jiných jeho statcích, jako na Skalce, Landškroně i jinde.*“⁴² Celkově od něj získala ze všech panství directorská vláda 150 000 kop grošů míšeňských. Sám Adam umřel 11. ledna 1619.⁴³

S manželkou Annou měl čtyři syny: Mikuláše, Viléma Jiřího, Zdeslava a Jana. Mikuláš se v březnu 1609 oženil s Veronikou Čejkovou z Olbramovic.⁴⁴ Z tohoto manželství se narodily dvě dcery: Anna Magdaléna (později provdána Černínová) a Marie Polyxena (provdaná za Humprechta Račina).⁴⁵ Mikuláš zemřel dříve než Adam Hrzán, a to v roce 1617. Vilém Jiří, Zdeslav a Jan byli obviněni z podepsání konfederace a hlasování pro zavržení Ferdinanda II. a volbu Fridricha Falckého za českého krále. Za tuto vzpouru byli obviněni a měli propadnout svými majetky.⁴⁶ Statky jim nakonec ale zkonfiskovány nebyly. Zdeslav

⁴⁰ URL: <<http://www.lanskroun.eu/cz/mesto/historie/pamatky/zamky-hradiste/zamek-lanskroun.html>> [cit. 2010-06-15].

⁴¹ SVATOŠ, Michal. Studenti z českých zemí na univerzitě v Sieně (1573-1738). In *Zprávy archivu Univerzity Karlovy 4*. Praha, 1982. s. 40.

⁴² ze ZHOŘE, Pavel Skála. *Historie česká: od defenestrace k Bílé hoře*. Praha, 1984. s. 94.

⁴³ *Ottův slovník naučný. Díl. 11*. s. 814.

⁴⁴ KOLDINSKÁ, Marie – MAŤA, Petr (edd.). *Deník rudolfinského dvořana: Adam mladší z Valdštejna 1602 – 1633*. Praha, 1997. s. 157.

⁴⁵ Pro dcery Mikuláše Hrzána se začalo užívat označení „sestry Hrzánky“. Pramenilo to zřejmě ze sporu, který se rozpoutal mezi jimi na jedné straně a Janem a Zdeslavem na druhé straně o dědictví po jejich otci. Jednalo se o dlouhodobý spor, který po smrti obou bratrů řešily i jejich ženy – Alžběta Haugvicová z Biskupic a Sabina Žofie z Vřesovic. Několikrát byl císařem rozhodnut a několikrát nenaplněn. Jak ovšem skončil, se mi v pramenech nepodařilo dohledat. Jisté je, že se táhl tak dlouho, že se s ním potýkal ještě Jan Adam. Více, NA Praha. SM, sign. H 66/2 a sign. H 66/3, kart. 897.

⁴⁶ Jednalo se o velký majetek: panství Červený Hrádek, Blatno, Lanškroun, Lanšperk, Skalka a statek Stolinky. Více BÍLEK, T. V. *Dějiny*, s. 194-196.

Hzrán totiž získal milost Karla z Lichtenšteina tím, že mu panství Lanškroun a Lanšperk lacině prodal. Tím získal milost i pro bratra Jana, Vilém Jiří v průběhu šetření zemřel. Bratři si tak mohli dědictví po otci rozdělit. Jan získal Červený Hrádek a Blatno, Zdeslav vše ostatní. Za účast na vzpouře museli oba bratři do roku 1628 ještě složit pokuty, Zdeslav 4 000 zlatých a Jan 3 000 zlatých.⁴⁷

Zdeslav byl v předbělohorských Čechách známou osobností. Především v pražských hostincích. Výše už bylo řečeno, že jeho otec Adam byl velice šetrný. Peníze nerad dával i svým synům. Zdeslav si tedy v Praze půjčoval na svou útratu peníze, kde mohl. Věřitelům stačilo jako dobrá záruka jméno jeho otce. Ten se o jeho dlužích dozvěděl v roce 1608, pikantní příchuť mělo to, že více jak třetinu jeho věřitelů tvořily vdané dámy dobrého společenského postavení.⁴⁸ Jeho ženou byla Alžběta Haugvicová z Biskupic. V roce 1622 jí prodal panství Skalka a v roce 1623 statek Stolinky. Ta později postoupila panství Skalka Janu Hrzánovi. Zdeslavovi byl královskou listinou z 10. září 1624 udělen stav svobodného pána pro něj i jeho potomky,⁴⁹ umřel však bezdětný v roce 1642.⁵⁰

O otci našeho Jana Adama, Janovi, toho příliš nevíme. Začala bych asi tím, že už s jeho jménem se různí autoři liší. Často je uváděn jako Jan Adam.⁵¹ Domnívám se, že částečná neznalost jeho osoby může vyplývat z toho, že byl zastíněn jednak osobností svého otce, jednak osobou svého syna a je svým způsobem mezičlánkem mezi těmito dvěma osobami. Na druhé straně je variantou i nízký věk při jeho úmrtí. Vezmu-li v potaz, že se Jan účastnil kavalírské cesty v roce 1604 a bylo již dokázáno, že této cesty se šlechtici účastnili okolo dvacátého roku života, znamená to, že se narodil někdy kolem roku 1585. Jeho úmrtí spadá do let 1628 až 1629,⁵² znamená to, že mu bylo něco málo přes čtyřicet let, což není příliš dlouhá doba pro budování kariéry, obzvláště když vezmeme v potaz dominantní osobu jeho otce, uzurpujícího si veškerý rodový majetek (zemřel 1619) a navíc zapletení se do stavovského povstání. Maximální dobou budování jeho kariéry, pokud ovšem vůbec měl takové ambice, je tedy přibližně šest let.

⁴⁷ *Tamtéž*, s. 198.

⁴⁸ BŮŽEK, V. – HRDLIČKA, J. – KRÁL, P. – VYBÍRAL, Z. *Věk urozených. Šlechta v českých zemích na prahu novověku*. Praha – Litomyšl, 2002. s. 337.

⁴⁹ NA Praha. Česká dvorská kancelář, kart. 444.

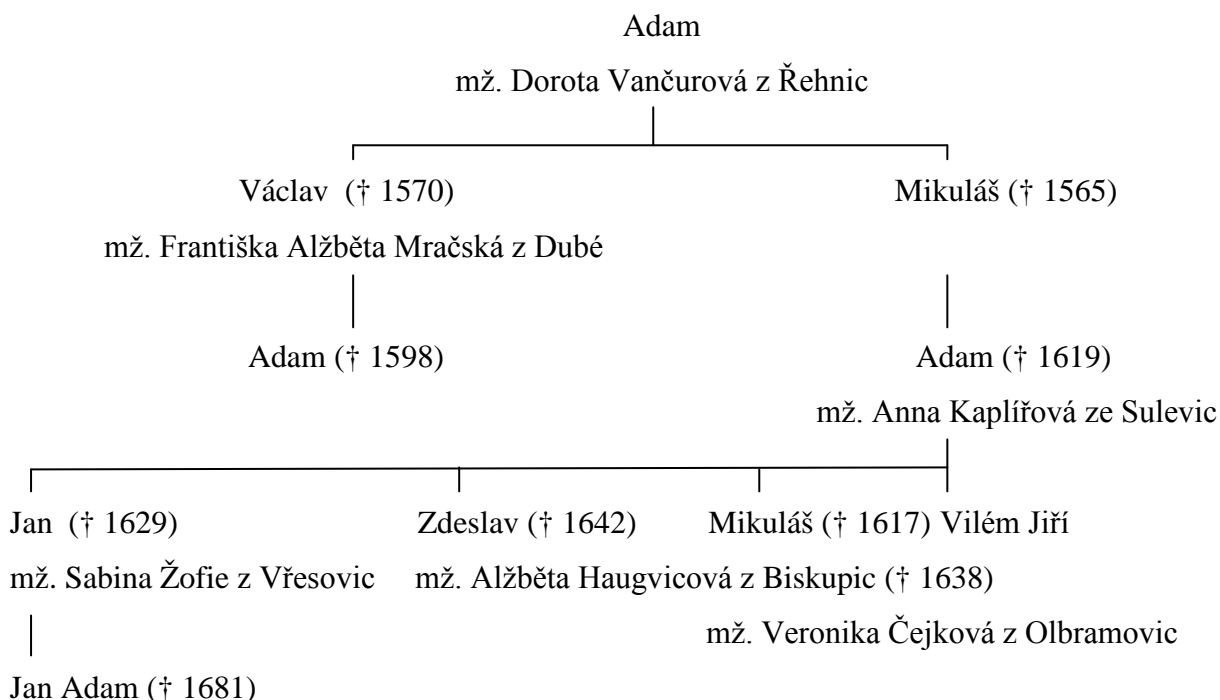
⁵⁰ SEDLÁČEK, A. *Hrady, D.* 2, s. 112.

⁵¹ MAŠEK, Petr. *Šlechtické rody v Čechách, na Moravě a ve Slezsku od Bílé hory do současnosti. Díl I, A – M*. Praha, 2008. s. 393. Zde je uváděn nejen jako Jan Adam, ale zvláštní jsou i údaje týkající se jeho potvrzení panského titulu v roce 1650 i data týkající se jeho úmrtí, které autor datuje k roku 1655. Stejně tak ZEDLER, J. H. *Grosses vollständiges Universal-Lexicon aller Wissenschaften und Künste* – citováno dle elektronické verze: URL: <<http://www.zedlerlexikon.de/blattern/einzelseite.html?zedlerseite=ze130543&bandnummer=13&seitenzahl=0543&dateiformat=1&supplement=0>> [cit. 2010-05-30].

⁵² Na datum jeho smrti usuzují právě ze sporu vedeného o dědictví po Mikuláši Hrzánovi, v roce 1629 začíná v tomto sporu figurovat Sabina Žofie z Vřesovic. SEDLÁČEK, A. *Hrady, D.* 14., s. 270 uvádí i rok 1631.

Jeho manželkou se stala Sabina Žofie z Vřesovic. Jejich manželství bylo plodné, vedle třech dcer, které žily ještě v roce 1640,⁵³ uvádí Zedler dva syny, Sedláček dokonce tři.⁵⁴ Kdyby bylo synů více, byli by i ostatní dědici otcovského majetku. Předpokládám tedy, že dospělosti se dožil pouze Jan Adam, který se ujal v roce 1646 svého panství.

O Janu Adamovi, jehož osoba je cílem této práce, bych pohovořila v následujících kapitolách. Z hlediska logické koncepce práce bych tak učinila i s jeho potomky (viz VI. kapitola).

⁵³ KRÁL, Pavel. *Mezi životem a smrtí: testamenty české šlechty v letech 1550 až 1650*. České Budějovice, 2002. s. 505.

⁵⁴ Zedler uvádí syny Jana Bonaventuru a Jana Adama, podivný se mi však zdá údaj o Janu Bonaventurovi s datem smrti 1706, protože předpokládám, že v závěti Sabiny Žofie by nebyl opomenut, nehledě na to, že v žádném z úředních pramenů jsem se s tímto jménem nesetkala. Srov. ZEDLER, Johann Heinrich. *Grosses vollständiges Universal-Lexicon*. B. 13. s. 543. Sedláček pak hovoří dokonce o třech synech. SEDLÁČEK, A. *Hrady, D*. 14. s. 270.

III. kapitola

Mládí Jana Adama

III. 1. Výchova a vzdělání

Narození dítěte bylo vždy velkou událostí. Přivedení potomka na svět patřilo k základním posláním a povinnostem manželství v období raného novověku. Především otcové si velmi přáli chlapce, který by zajistil pokračování rodu a mohl zdědit rodový majetek. O potomstvo se rodiče pokoušeli ihned po uzavření manželství, někdy však potomek přišel na svět až v pozdějším období života, kdy už manželský pár pomalu ztrácel naději.⁵⁵ To se zřejmě stalo i u Hrzánů z Harasova. Přestože nejsme zcela obeznámeni s celkovým počtem dětí, Jan Adam byl jediným mužským potomkem, který přežil práh dospělosti.⁵⁶

Přesné datum narození Jana Adama neznáme. Nicméně nám k co nejpřesnějšímu odhadu může napovědět několik indicií. V březnu roku 1644 setrval v Římě na kavalírské cestě, ze které byl již na zpáteční cestě.⁵⁷ Mladí šlechticové se na kavalírskou cestu vydávali zpravidla v rozmezí šestnáctého až dvacátého roku věku. Druhou indicií může být převzetí panství v roce 1646.⁵⁸ Podle Obnoveného zřízení zemského (paragraf N. XIII.) má sirotek „*přijda k létům svým dvaceti [...] postaupení statku svého [...] na poručnicích žádati.*“⁵⁹ Docházíme tak k tomu, že se narodil zřejmě v roce 1626.

První velkou událostí života novorozence byly křtiny, které se odehrály v rozmezí třech dnů až třech týdnů po porodu. Byly oficiálním vstupem dítěte do křesťanského společenství. Obřad se prováděl v místním kostele či v kapli sídla za přítomnosti křtícího kněze, rodičů a kmotrů.⁶⁰ Šlechtické děti získávaly jméno podle několika zvyklostí. Nejčastější byla tradiční rodinná nebo rodová jména, která nesli otcové či dědové, v průběhu 17. století začala být populární i jména vládnoucích panovníků, či jména světců, na jejichž

⁵⁵ BŮŽEK, V. – HRDLIČKA, J. – KRÁL, P. – VYBÍRAL, Z. *Věk urozených*, s. 271.

⁵⁶ KRÁL, P. *Mezi životem*, s. 505. Závěť Sabiny Žofie hovoří o třech dcerách. ZEDLER, J. H. *Grosses vollständiges Universal-Lexicon*, B. 13. s. 543, mluví o dvou synech, Sedláček pak dokonce o třech synech. SEDLÁČEK, A. *Hrady, D. 14*, s. 270.

⁵⁷ KALISTA, Zdeněk. (ed.) *Korespondence Zuzany Černínové z Harasova s jejím synem Humprechtem Janem Černínem z Chudenic*. Praha, 1941. s. 102, dopis Humprechta Jana Černína jeho matce ze dne 2. března 1646.

⁵⁸ SEDLÁČEK, A. *Hrady, D. 14*, s. 270.

⁵⁹ JIREČEK, Hermenegild (ed.). *Obnovené právo a Zřízení Zemské dědičného království Českého 1627*. Praha, 1888. s. 401.

⁶⁰ BŮŽEK, V. – HRDLIČKA, J. – KRÁL, P. – VYBÍRAL, Z. *Věk urozených*, s. 277. Pro nás připadá v úvahu především kostel v Jirkově, či spíše v Chomutově, kde si přál Jan Adam být i pohřben.

svátek se potomek narodil.⁶¹ Volba jména Jan Adam je tedy u Hrzánů jasným dokladem lpění na rodové tradici, protože vzniklo spojením jména jeho otce a děda (viz II. kapitola o rodové historii).

Jeho otec zemřel zřejmě v roce 1629, Jan Adam tedy neměl příležitost jej více poznat. Nevíme nic o případném ustanovení poručníků vedle osoby jeho matky, ani o jeho výchově. Poručníky musel mít nezletilý jedinec ustanovené podle Obnoveného zřízení zemského. Známe pouze ty poručníky, které chtěla ustanovit jeho matka, kdyby předčasně zemřela. Byli jimi Rudolf Morzin, Jaroslav Bořita z Martinic a Sezima z Vrtby.⁶² Jejich poručnictví nakonec nebylo zapotřebí, protože se jeho matka, Sabina Žofie, dospělosti Jana Adama dožila. U výchovy předpokládám, že se zásadně nelišila od výchovy šlechtických dětí jeho věku a doby. Zodpovědnost za formování osobnosti barokního kavalíra měla především rodina, která se musela postarat o to, aby si mladík osvojil základní představy o podobě a fungování vzájemných vztahů uvnitř raně novověké společnosti.

Vzhledem k tomu, že šlechtická a především pak dvorská společnost 17. století byla plná složitých mechanismů s vlastní osobitou racionalitou, jejíž obyčej a vnější projevy se odlišovaly od jiného prostředí, byla potřeba tyto modely jednání týkající se každodennosti života vštěpovat mladému šlechtici již od malička. Mladý šlechtic musel být připraven na vybrané chování, ke kterému patřilo skvělé vystupování směřující k budoucí službě ať už u dvora či v zemských úřadech. Nutná byla orientace ve složité síti sociálních vztahů, se kterými musel být mladý kavalír zevrubně obeznámen.⁶³

Matka Jana Adama, Sabina Žofie rozená z Vřesovic, se v roce 1633 znovu provdala, tentokrát za Rudolfa Morzina.⁶⁴ Další potomky spolu neměli. Zda se Rudolf zapojil nějakým způsobem do výchovy jejich potomků, nemůžeme soudit, nicméně se zdá, že jejich rodinné vztahy byly poměrně harmonické. Zřejmě i proto, že spolu neměli potomstva, chování k dětem bylo výborné. Dá se tak soudit z matčiny závěti, kde o Morzinovi napsala: „*ihned jak mně za manželku dostal, k nim nejen jako votčím, ale jako vlastní otec láskou nakloněn byl a všecko dobré jim činil a prokazoval.*“⁶⁵

⁶¹ *Tamtéž*, s. 278.

⁶² KRÁL, P. *Mezi životem*, s. 507-508, závěť Sabiny Žofie z Vřesovic z 25. května 1640.

⁶³ SMÍŠEK, Rostislav. *Císařský dvůr a dvorská kariéra Ditrichštejnů a Schwarzenberků za vlády Leopolda I.* České Budějovice, 2009. s. 118-120.

⁶⁴ KALISTA, Z. (ed.) *Korespondence*, s. 248. Rudolf Morzin byl aktivním účastníkem třicetileté války. Do služeb Ferdinanda II. vstoupil v roce 1631, kariéru zakončil jako polní maršál saského vojska. Zemřel v roce 1646. O jeho kariéře blíže MILEROVÁ, Helena. *První Morzinové v českých zemích. K otázce společenské legitimace válečných zbohatlíků.* Pardubice, 2008 (bakalářská práce KHV FF UPa). s. 11, 18.

⁶⁵ Později zrušený testament Sabiny Žofie z Vřesovic ze dne 25. května 1640. KRÁL, P. *Mezi životem*, s. 507.

Nejranější období života trávili chlapi i děvčata na šlechtických sídlech ve společnosti nejvyšší rodiny. Děti byly obklopeny převážně ženským elementem, který se kromě matky skládal z najatých chův a členek zámeckého fraucimoru. Po zvládnutí základních pohybových a mluvních dovedností začaly být vychovávány v činnostech, které měly být později zúročeny v praktickém životě. Necíleně si začaly osvojovat základy společenského chování a náboženství. Malé děti nebyly považovány za plnohodnotného křesťana. Nezúčastňovaly se, kromě křestního obřadu, dalších forem církevního života. Děti přicházely k první zpovědi a prvnímu přijímání až ve dvanácti letech.⁶⁶

S psaním, čtením a výukou jazyků se začínalo kolem pátého roku života dítěte. Zhruba do sedmi let absolvovaly děti výuku společně, od tohoto období šla však výchova mužských členů jiným směrem. Pokračovalo se nadále ve výuce doma, chlapcům však byl obstarán soukromý učitel, čili preceptor. Na mladíky byly kladeny rozšiřující se nároky, přibývaly předměty. Důležitá byla především jazyková připravenost, nacházíme se v období, kdy němčina již v žádném případě nemohla dostačovat. Doporučovalo se začít v osmi letech s výukou latiny. Ta sloužila jako jazyk vzdělanců, používala se na univerzitách, její ovládnutí tedy bylo pro mladého šlechtice prioritní záležitostí. Domácí výchova však přestávala v určitém okamžiku pro duševní rozvoj šlechtice dostačovat, a tak chlapi odcházeli do různých církevních učilišť. V průběhu 17. století si téměř neotřesitelnou pozici s nejlepší pověstí vybudovalo jezuitské školství.⁶⁷

Systém jezuitského gymnázia skýtal nepřehlednou škálu výhod. Nebyl u něj předpoklad kontinuálního vzdělání a studenti jej nemuseli dokončit, pokud jejich kroky nesměřovaly k církevní dráze. Studium se ustálilo jako pěti- až šestileté a jeho studenti mohli podle svých schopností a znalostí vstoupit do jakékoli třídy. Požadavkem bylo absolvování triviální školy. Cílem studia bylo především zvládnout latinu. Studenti zpočátku museli osvojit základní slovní zásobu i latinskou morfologii, poté tyto znalosti rozšířit o syntax, dále postihnout celou základní gramatiku. Ve vyšších třídách rozvíjeli své vyjadřovací schopnosti, přiměřenou pozornost věnovali i určitému všeobecnému přehledu, v poslední třídě museli dovést své řečnické schopnosti k ciceronské dokonalosti.⁶⁸ Nezapomínalo se však ani na praktické záležitosti, v první a druhé gramatikální třídě se vyučovala též základní aritmetika – učili se

⁶⁶ BŮŽEK, V. – HRDLIČKA, J. – KRÁL, P. – VYBÍRAL, Z. *Věk urozených*, s. 289.

⁶⁷ SMÍŠEK, R. *Císařský dvůr*, s. 128.

⁶⁸ BOBKOVÁ – VALENTOVÁ, Kateřina. *Každodenní život učitele a žáka jezuitského gymnázia*. Praha, 2006, s. 53-54.

sčítat, odčítat, násobit, dělit plus ovládnout trojčlenku a to s čísly jak arabskými tak římskými.⁶⁹

Domnívám se, že vzhledem k malé vzdálenosti Chomutova od panství Červený Hrádek navštěvoval Jan Adam tamější jezuitské gymnázium. To mělo již dlouhou tradici, patřilo ke třem kolejím s gymnáziem, které byly založeny ještě v předbělohorském období. Jeho fundátorem byl původní majitel chomutovského panství, student řádových škol s ambiciózními rekatolizačními plány, Jiří Popel z Lobkovic. Jejich dům i studentský seminář dobře finančně zajistil. Kolej byla stavěna od konce 16. století až do roku 1675. Tato stavba byla do sedmdesátých let 17. století doplněna kostelem sv. Ignáce.⁷⁰ Chomutovští učitelé byli vybíráni z řad jezuitů německé národnosti, často rodáků ze severních Čech či ze Slezska, kteří si většinou za celý život neosvojili ani základy češtiny.⁷¹

Mladíka, který byl v tuto chvíli částečně teoreticky vzdělán, však čekala pro jeho fungování ve šlechtické společnosti i pro jeho budoucí kariéru důležitější pasáž vzdělání, a to ve formě kavalírské cesty. Kavalírská cesta, neboli „grand tour“, byla iniciačním obřadem či rituálem. Mladík se na ní vydával okolo šestnáctého až dvacátého roku života, ale samozřejmě že se vyskytly výjimky, kdy na ní zamířil i jedinec mladší. Trvala rozličnou dobu, často dva roky až pět let. Jako taková se ustanovila již v průběhu druhé poloviny 16. století. Navštěvovaly se při ní města proslulá věhlasnými univerzitami především v Itálii, ve Francii a jižním Nizozemí. Cílem nebylo absolvovat tu ucelené univerzitní vzdělání, nýbrž seznámit se s jejím chodem, navázat kontakty s ostatními šlechtici. Šlechtic dále navštěvoval tzv. šlechtická cvičení (*exercitia*), při kterých si měl osvojit jízdu na koni, šerm, tanec a vůbec kontrolu nad tělem, základy hudby i kreslení.⁷² Důležité bylo osvojení si cizích jazyků. Vzdělaný šlechtic 17. století měl v ideálním případě znát češtinu, němčinu, latinu, italštinu, španělštinu a francouzštinu. Druhým cílem bylo navštívit dvory předních evropských panovníků či knížat, a to především Paříž, sídlo papeže v Římě či místodržitelství dvůr v Bruselu. Během návštěv těchto dvorů si mohl mladík v praxi vyzkoušet doposud teoreticky získané základy dvorského chování.⁷³ Navíc cizí dvorské prostředí bylo k nezkušeným mladíkům ze zahraničí shovívavější než dvorské prostředí domácí, kdy byl šlechtic od prvních

⁶⁹ *Tamtéž*, s. 85.

⁷⁰ PACHNER, Jaroslav. *Chomutov*. Praha – Litomyšl, 2006. s. 14. Vazbu k jezuitům dokládá i to, že v kostele sv. Ignáce měl Jan Adam svou kapli, do které si přál být pohřben. Státní oblastní archiv Třeboň, pracoviště Jindřichův Hradec, Cizí rody, sign. 548, kart. 22, fol. 139-141 opis závěti Jana Adama Hrzána.

⁷¹ BOBKOVÁ – VALENTOVÁ, K. *Každodenní život*, s. 58, 68.

⁷² MAŤA, P. *Svět*, s. 309.

⁷³ SMÍŠEK, R. *Císařský dvůr*, s. 164.

kroků vystaven pravidlům nemilosrdné konkurence a kde počáteční neohrabanost či drobné pochybení mohly mít pro budoucnost aristokrata nepříjemné následky.⁷⁴

Cesta si vyžadovala nejen vysokou finanční investici, nýbrž i důkladné plánování. Na cestu neodjížděl urozený mladík sám, nýbrž v doprovodu hofmistra a služebníků zajišťujících praktické záležitosti cesty. Výběr hofmistra nebyl snadnou záležitostí a často se na jeho výběru podílelo široké příbuzenstvo i okruh známých. Muselo se jednat o osobu s výraznými pedagogickými schopnostmi, která ovládala několik jazyků i základy práva. Zajišťoval celou cestu, byl správcem pokladny, vedl účetnictví, posílal výkazy i zprávy domů a zajišťoval personální otázky cesty.⁷⁵

Absolvováním této cesty přešel mladík od období mládí do dospělosti. Proběhla jeho proměna ve skutečného kavalíra, který se blížil ideálu pravého dvořana.⁷⁶ Na tuto velkou cestu odjížděl šlechtický výrostek a vracel se kavalír, pro něhož byly kavalírské ctnosti samozřejmou mentální výbavou. Vyučen dovednostem, které patřily k atributům jeho stavu, vzdělán v jazycích, právech a jiných disciplínách šlechtického světa a způsobilý reprezentovat svůj stav při nejrůznějších příležitostech, překračoval šlechtic hranice dospělosti jako člen nadregionální společnosti urozených, uvědomující si své postavení i postavení své domoviny v historických a geografických souvislostech. Cílem nebylo teoretické vzdělání a hluboká erudice, nýbrž šlechticova všestranná integrace do světa urozených.⁷⁷

Nebýt korespondence Humprechta Jana Černína z Chudenic, nevěděli bychom vůbec, že Jan Adam tuto cestu absolvoval. Máme však bohužel jedinou zprávu týkající se jí. Dne 2. března 1644 píše Humprecht Jan své matce Zuzaně Černínové o tom, že se Jan Adam nachází v Římě. Dostal se tu do finančních potíží, a přestože mu jeho matka Sabina Žofie poslala dobropis na tři tisíce zlatých k pražským jezuitům, kteří do Říma směřovali, nechtěli mu je vyplatit. Zřejmé je, že byl již připraven na cestu domů. „*Jak by mohl jen peníze na cestu dostat, hned domů pojede*“.⁷⁸ Nelze však zrekonstruovat trasu jeho cesty. Mnoho mladíků se vypravovalo na kavalírské cestě po stopách svých otců, my však nemáme na univerzitě v Sieně, kde se při své kavalírské cestě zapsal jeho otec, žádný zápis. V této době bylo též běžné zapsat se na univerzitě v Lovani a navštívit Francii, ale ani v Lovani doložen není.⁷⁹

⁷⁴ MAŤA, P. *Svět*, s. 315.

⁷⁵ SMÍŠEK, R. *Císařský dvůr*, s. 146-148.

⁷⁶ *Tamtéž*, s. 144.

⁷⁷ MAŤA, P. *Svět*, s. 317.

⁷⁸ „*Ten pán, jak je tak zdlužilej, zde dostal od paní máteře vexl na tři tisíce zlatejch k jezovitům, který zde z Prahy jsou a oni mu nechtějí jezovitkové nic dát...*“ KALISTA, Z. (ed.) *Korespondence*, s. 102.

⁷⁹ SVATOŠ, M. *Studenti*; WEIGLE, Fritz (Hg.) *Die Matrikel der deutschen Nation in Siena (1573 – 1738)*, Band I. Tübingen, 1962. WILS, Joseph (ed.). *Les étudiants des régions comprises dans la nation germanique à l'Université de Louvain I. (1642 – 1776)*. Louvain, 1909.

Přesto se kloním k tomu, že trasa byla přesně podle dobové módy. Přes Lovaň, Paříž do Itálie a zpět. Nevíme kolik času Jan Adam v zahraničí strávil. Domnívám se však, že ne dobu delší než tři roky. Vrátil-li se na přelomu let 1644 a 1645, bylo mu kolem devatenácti let. Výprava na kavalírskou cestu v mladším věku než šestnáct let by byla výjimečnou záležitostí.

III. 2. Sňatky

Po návratu z kavalírské cesty přicházelo období sociální stabilizace, kdy mladík převzal buď část majetku, či celý rodový majetek. Začal si budovat vlastní šlechtický dvůr, ambiciózní šlechtici hledali uplatnění u dvora či v zemských úřadech. Důležitým okamžikem bylo i hledání vhodné manželky. Sňatek znamenal trvalé vymanění se z rodičovské moci a byl výrazem opravdové dospělosti.⁸⁰

Manželství měli uzavřít jedinci stejného společenského postavení. Přestože se stávalo, že si ženich vyššího postavení vzal za ženu méně urozenou šlechtičnu, zřídka to platilo opačně. Šlechtična, která si vzala za manžela níže postaveného šlechtice, ztrácela svůj společenský statut.⁸¹ Přesto k takovým sňatkům docházelo. Bylo dokonce prestižní záležitostí pojmout za manželku urozenější ženu. Přiřazení se do rodiny, která dlouhodobě a pravidelně zastávala nejvyšší dvorské úřady, zpravidla dopomohlo k budoucí kariéře konkrétního šlechtice na císařském dvoře. Především svobodné dámy z hofštátu tvořily vyhledávaný okruh nevěst. Jednalo se o dívky, které mířily k vídeňskému dvoru právě za účelem sňatku. Služba mladých šlechtičen v okolí manželky panovníka v sobě nesla určitý sociální rozměr, neboť raně novověkou společností byla vnímána jako paralela ke kavalírským cestám urozenců – završovala proces socializace urozených děvčat. Služba v hofštátu panovnice nabízela v určité míře dostatečný prostor k setkání s jinými mladými šlechtici dvorské společnosti, kteří stáli na počátku své kariérní dráhy.⁸²

Jan Adam se vrátil z kavalírské cesty zhruba na přelomu let 1644 a 1645. Vzhledem k jeho budoucímu sňatku můžeme uvažovat, že zamířil ke dvoru. Přestože jistotu o jeho komornické funkci máme až z roku 1651,⁸³ bylo by toto rozhodnutí logickým završením jeho vzdělání. Nejdéle z listopadu roku 1646 máme zprávy o jeho blížícím se sňatku s dcerou

⁸⁰ SMÍŠEK, R. *Císařský dvůr*, s. 180.

⁸¹ BŮŽEK, V. – HRDLIČKA, J. – KRÁL, P. – VYBÍRAL, Z. *Věk urozených*, s. 309.

⁸² SMÍŠEK, R. *Císařský dvůr*, s. 195-197.

⁸³ ZAHRADNÍKOVÁ, M. – ŠTREJNOVÁ, E. (edd.) *Soupis poddaných podle víry z roku 1651. Žatecko*. Praha, 1997. s. 55.

Maxmiliána z Valdštejna, Marií Maxmiliánou (1625-165?).⁸⁴ Vzhledem k tomu, že hrabě Maxmilián († 1655)⁸⁵ nevlastnil žádné statky v žateckém kraji, měl pouze málo příležitostí přijít s Janem Adamem do styku na venkově. Navíc byl hrabě Valdštejn významnou osobou u dvora Ferdinanda III. (zastával funkci nejvyššího štolmistra), a proto se mi jeví právě dvůr jako vhodné místo pro jejich seznámení. Zároveň i jeho dcera Marie Maxmiliána působila v tomto období jako „Hoffräulein“ císařovny, Hrzán se s ní tedy mohl setkat jedině zde.⁸⁶ Domnívám se, že hrabě Maxmilián z Valdštejna musel ve svém budoucím zeti, který byl v tomto období „pouze“ svobodným pánem, vidět ohromný potenciál, jistě se totiž našlo více nabídek k sňatku s jeho dcerou. Snad Hrzán zapůsobil svým rozsáhlým majetkem, který v roce 1646 převzal. Svatba proběhla nejpozději v červenci 1647, kdy Zuzana Černínová píše svému synovi o tom, že: „*Pan Herzan již jest zde [s] svou paní, přemilou paní má, není hrubě pěkná, než tak libá, v pravdě mi se zdá, že jest k němu podobna, taky tak černá a snědá jako on.*“⁸⁷ Bohužel nemáme k dispozici jejich svatební smlouvu, která by mohla říct více o počátku jejich manželství.

Sňatkem však rozhodně nabyly výtečných kontaktů, snad i vlivných přímluvců, novým příbuzenstvím počínaje. Bratři Marie Maxmiliány byli mocnými muži. František Augustin byl dvorským maršálkem, Jan Bedřich se roku 1675 stal pražským arcibiskupem. Karel Ferdinand byl nejvyšším hofmistrem císařovny, v roce 1676 byl dokonce vyznamenán Řádem zlatého rouna, a Ferdinand Arnošt nejvyšším komorníkem Českého království.⁸⁸

Z jejich manželství (Marie Maxmiliána zemřela na konci padesátých let⁸⁹) se narodili tři potomci. Jmenovali se Ferdinand Maxmilián, Arnošt Karel a Johana Magdaléna.⁹⁰

Druhé manželství uzavřel Jan Adam v roce 1660. I druhá manželka, Marie Isabella z Lamberka,⁹¹ byla výbornou partií. Jejím otcem byl Jan Maxmilián z Lamberka, nejvyšší

⁸⁴ KALISTA, Z. (ed.) *Korespondence*, s. 135. Jedná se o dopis Zuzany Černínové Humprechtu Janovi ze dne 17. listopadu 1646. „*O panu Hrzánovi pravili, že bude mítí J. M. pana Maxe z Valdštejna jednu pannu dceru, nevím bude-li co z toho.*“ Kalista uvádí, že se jedná o dceru Marii Isabellu (s. 253), jedná se však o omyl, Marie Isabella byla rozená z Lamberka a byla druhou Hrzánovou ženou.

⁸⁵ Maxmilián z Valdštejna byl královským radou, komorníkem a nejvyšším štolbou, v roce 1628 byl povýšen z panského stavu do hraběcího stavu. Vlastnil rozsáhlé statky v Čechách. Měl čtyři syny, všichni dosáhli výtečné kariéry. Srov. *Ottův slovník naučný*. 26. díl. Praha, 1907, s. 341.

⁸⁶ KELLER, Katrin. *Hofdamen. Amtsträgerinnen im Wiener Hofstaat des 17. Jahrhunderts*. Wien – Köln – Weimar. 2005. s. 45, 126.

⁸⁷ KALISTA, Z. (ed.) *Korespondence*, s. 183.

⁸⁸ *Ottův slovník naučný*, d. 26, s. 341.

⁸⁹ KELLER, K. *Hofdamen*, s. 174. Uvádí zde rok úmrtí 1652, nicméně se můžeme domnívat, že její úmrtí spadá do pozdějšího období, nebyl by totiž důvod, aby Hrzán čekal s dalším sňatkem až do roku 1660. Dalším argumentem mohou být i léta studií synů, dle kterých můžeme odvodit i roky jejich narození (srov. VI. kapitola).

⁹⁰ *Ottův slovník naučný*, d. 11, s. 813. Dohromady měl devět potomků. Státní oblastní archiv Třeboň, pracoviště Jindřichův Hradec, Cizí rody, sign. 548, kart. 22, fol. 139-141opis závěti Jana Adama, Johana Magdaléna není zahrnuta do závěti, usuzuji z toho, že již byla provdána, tedy byla z prvního manželství Jana Adama.

komorník Leopolda I. Narodila se v roce 1637 a stejně jako Marie Maxmiliána byla dvorní dámou císařovny.⁹² Informací o jejich vstupu do manželství máme alespoň trochu více, protože jsou rozhojněny o svatební smlouvu.⁹³ Nevěstino věno činilo 30 000 zlatých, které měly být po jeho smrti odkázány jí, či v případě její dřívější smrti jejich dědicům.⁹⁴ Jednalo se tedy o ohromné věno, motivace k sňatku Jana Adama byla tedy zřejmě jasná. Motivace Jana Maxmiliána k provdání dcery úplně ne. Při volbě životních partnerů svých potomků postupoval podle předem promyšleného vzorce a pozornost upíral především k synům a dcerám nejvyšších hodnostářů císařského dvora ve Vídni (např. Maxmilián z Trauttmansdorffu, Jan Ferdinand Portia).⁹⁵ Jan Adam tedy i v tuto chvíli musel plnit naděje jako perspektivní šlechtic, na kterého zářná kariéra stále čekala. Na rodinu nevěsty mohly zapůsobit i jeho vazby na rod Valdštejnů.

⁹¹ Rodová větev, ze které pocházela Marie Isabella, byla v roce 1641 povýšena do hraběcího stavu, v roce 1707 dokonce do knížecího stavu. *Ottův slovník naučný*, d. 15. Praha, 1900, s. 580.

⁹² KELLER, K. *Hofdamen*, s. 38, 63.

⁹³ NA Praha. SM, sign. H 66/6, kart. 897 svatební smlouva z 9. května 1660.

⁹⁴ Tamtéž, smlouva je z 9. května 1660, pod touto svatební smlouvou jsou jako svědci podepsáni velmi významní členové dvora Leopolda I., a to nejvyšší kancléř Jan Hartvík z Nostic, Friedrich Cavriani, Jan z Rottalu a Gundakar z Ditrichštejna.

⁹⁵ SMÍŠEK, R. *Císařský dvůr*, s. 216.

IV. kapitola

Kariéra

Nutno podotknout, že prameny, se kterými jsem pracovala, jsou bohužel značně torzovité. Chybí často například prameny základní – jmenovací listiny do určité funkce či alespoň titulární funkce. Kariéru Jana Adama tak lze rekonstruovat často pouze na základě odvození z titulatury z různých soupisů (např. Soupis poddaných podle víry z roku 1651), korespondence jakéhokoli jiného charakteru než týkající se daného úřadu apod. Často tak vzniknou datační mezery, které nejsem pro tuto chvíli schopna zacelit. Tendence jeho snah je však patrná i s těmito mezerami, protože docházíme k závěru, že pouze zlomky jeho života nejsou naplněny držbou nějakého úřadu.

Šlechtická kariéra je jedním z nejzajímavějších aspektů šlechticova života, respektive jsou zajímavé snahy této vrstvy o její docílení i její výsledky samy. Obecně šlechtic nazýval svou veřejnou činnost službou. Tato „služba“ zahrnovala veškerou veřejnou činnost jak v zemské správě či u dvora, tak ve vojsku nebo církvi. Šlechta, vzhledem ke svému chápání sebe sama jako sorty s výsadním a výlučným postavením, chápala tuto službu jako určité poslání, ke kterému je předurčena.

Přestože na konci 17. století došlo k nárůstu úřadů i hodností, poptávka po úřadech převyšovala nabídku. Docházelo tak k doplňování celé řady institucí o titulární či nadpočetné členy, tato praxe se nevyhnula ani českým zemským úřadům. Veřejná činnost šlechtice totiž nebyla pouhým prostředkem k hromadění majetku, či hodnostnímu postupu, ale sama činnost se stávala významným zdrojem prestiže, tedy i určitou formou kapitálu.⁹⁶ Moc znamenala zároveň rodový společenský vzestup.

Možnosti této kariéry byly, jak už bylo výše řečeno, čtyři. Bohužel zatím nejsme příliš seznámeni s kariérou vojenskou a církevní, konkrétně s četností výskytu tohoto druhu „služby“ u šlechtických jedinců v českých zemích usazených. Více však víme o kariéře u dvora či v zemských úřadech. Dvorská služba byla od 20. let 17. století nejprestižnější záležitostí, ale dosáhlo jí opravdu jen malé procento šlechticů, kteří se mohli podílet na moci a využívat výhod s touto službou souvisejících.

U předchozích dvou možností, armády a kléru, Jan Adam Hrzán své stopy nezanechal. Na místě je krátké vysvětlení, založené na snadné úvaze. Coby jediný syn doživší se dospělosti neměl důvod se o tento druh kariéry ucházet. Tradice válečnictví v jeho rodu

⁹⁶ MAŤA, P. *Svět*. s. 287 – 293.

nikterak nepřetrvala a vzory z minulosti tak nemohl mít, vstup do řady katolického kléru by znamenal konec rodové posloupnosti a víme, že tento druh kariéry se často týkal především neprvorozených synů, kteří ve své podstatě neměli příliš jiných příležitostí k udržení určitého životního standardu.

Nicméně pro chybějící prameny nemůžeme určit, zda se jeho snahy obracely či neobracely k dvorskému životu. Na konci této kapitoly totiž budeme moci konstatovat, že se jednalo o poměrně ambiciózního člověka, který v průběhu svého nedlouhého života jistých met dosáhl. Přestože většina českých šlechticů nepřekročila, i přes své zdůrazňování odpovědnosti za společenský vzestup své rodiny, meze průměrnosti venkovských hospodářů či rentiérů, nebyl to případ Jana Adama.

Důležitou úlohu v kariéře však sehrálo i vzdělání, ne však ono vysokoškolské dnešního typu, ale tzv. kavalírská cesta, která připravila šlechtice na tuto dráhu. Musíme si uvědomit, že ve sledovaném období nehledáme ve šlechtici ještě byrokrata a ukončené univerzitní vzdělání by mu zřejmě nebylo ku pomoci. Jan Adam tuto cestu absolvoval, jak už bylo napsáno v kapitole o mládí tohoto šlechtice.

Do této kapitoly bych si však dovolila začlenit i titulární vzestup zkoumané osoby, protože se domnívám, že otázka kariéry, prestiže, urozenosti a titulatury se vzájemně velmi prolíná. Dovolím si i konstatovat, že já osobně chápu „honbu za tituly“ jako určitý druh šlechticovy kariéry.

IV. 1. Titulární vzestup

Šlechtický titul je jedním z distinktivních faktorů určujících šlechtickou urozenost. S porážkou českého stavovského povstání skončila stará praxe, kdy si stavové sami mohli rozhodnout o tom, kdo bude mezi ně vpuštěn. Práva doplňovat oba šlechtické stavy, tedy rytířský i panský, se chopil sám panovník. Novým modelem titulatury se tak stal říšský vzor, který způsobil určitou devalvací starých panských titulů. Vedle původního dvoustupňového členění na rytíře a pány se tu objevily nové tituly, v nichž na vrcholu této titulární hierarchie stáli vévodové a knížata, za nimi osoby s prerogativem „vysoce urozený“, dále hrabata, pak teprve následoval starý panský titul a nový panský titul.

Pokud bylo oslovení „vysoce urozený“ před Bílou horou užíváno pouze ve výjimečných případech (jako první si jej prosadil Vilém z Rožmberka), stal se tento

prerogativ po Bílé hoře běžnějším jevem. Bylo však přísně dbáno na to, aby jej neužívali ti, kterým nebyl výslovně udělen.⁹⁷

Důležitou úlohu v postavení ve šlechtické hierarchii sehrála také základní dvorská hierarchie, jejíž schéma bychom mohli stručně shrnout asi takto: První skupinou byli nositelé Řádu zlatého rouna, kterým náleželo nejčestnější místo ihned za panovníkem. Pak tu byli tajní radové, přičemž v první polovině 17. století toto kolegium ještě skutečně plnilo funkci panovníkova poradního sboru. Nakonec se však stalo pouhým sborem titulářů bez určitého poslání, ale s nárokem na zvláštní postavení. Poslední skupinu tvořili komorníci.

V roce 1627 vydal Ferdinand I. dvorský řád, jehož organizační formy přetrvaly přinejmenším do poloviny 18. století. Dvůr však nezůstal nerozvíjející se strukturou. Po celé období je patrný početní nárůst, vnitřní seskupování, postihující zejména ceremoniální hodnosti. Pokud čítal dvůr Ferdinanda I. či Maxmiliána II. asi 500 osob, v období Leopolda I. překročil 2 000 osob. To se odrazilo především v soustavném početním nárůstu titulárních hodností, takže seznamy dvořanů zahrnovaly i osoby, které se u dvora vůbec nezdržovaly.⁹⁸ Tyto osoby zavítaly do Vídně maximálně na několik týdnů v roce, pokud vůbec, většinu roku však trávily daleko od Vídně. Jednalo se o tzv. „virtuální“ dvůr.⁹⁹ Pokud srovnáme počet komorníků, tak za Ferdinanda II. jich v roce 1637 bylo 95, v roce 1657 na konci vlády Ferdinanda III. již 148, za vlády Leopolda I. v roce 1678 jich bylo již 340 a na konci jeho vlády dokonce 423!¹⁰⁰

Tak se stalo, že kritériem urozenosti už nebyl věk, jako před Bílou horou, nýbrž délka dvořanské služby.¹⁰¹ Tento systém dvorské hierarchie byl přenesen i do prostředí zemského. Tituly pak s sebou někdy přinesly problémy.¹⁰²

Otázkou však je, kde v tomto pomyslném prostoru stál náš Jan Adam. Jak už víme z kapitoly týkající se rodové historie Hrzánů z Harasova, byl jeho otci Janovi udělen titul říšského svobodného pána v roce 1628.¹⁰³ Janu Adamovi byl tento stav potvrzen v roce

⁹⁷ *Tamtéž*, s. 67-72.

⁹⁸ *Tamtéž*, s. 365 – 371.

⁹⁹ Srov. SMÍŠEK, R. *Císařský dvůr*, s. 64.

¹⁰⁰ MAŤA, P. *Svět*, s. 371.

¹⁰¹ *Tamtéž*, s. 78.

¹⁰² Velký problém, společenský i materiální, nastal např. s titulem tajného rady. Tajná rada byla ještě v 16. století úzkým okruhem nejvýznamnějších rádců panovníka, v letech 1580 – 89 měla sedm členů včetně nejvyššího hofmistra. V první polovině 17. století se počet přísedících rozrostl na dvě desítky a v druhé polovině 17. století byl tento titul tak hojně udělován, že se nakonec tajní radové nevešli na vyhrazenou lavici. Zavedl se tak pořádek, kdy přednostní postavení měl nakonec ten, kdo k titulu navíc držel nějaký zemský úřad. Srov. MAŤA, P. *Svět*, s. 82, 372 – 373.

¹⁰³ NA Praha. ČDK, kart. 444, povýšení Jana Hrzána do panského stavu dne 13. listopadu 1628.

1650.¹⁰⁴ Titulárním vzestupem však bylo jeho povýšení do stavu říšských hrabat v roce 1666.¹⁰⁵ Ve stejném roce mu byl udělen prerogativ „vysoce urozený“.¹⁰⁶

Uvědomuji si, že práce o konkrétním šlechticovi má sloužit k potvrzení určitých již vyřčených tezí, na jejichž základě bychom život celé této skupiny mohli generalizovat, na druhou stranu bych však ráda objevila určitou výjimečnost a důležitost osoby Jana Adama. Smutně však musím konstatovat, že byl jedním z mnoha říšských hrabat, protože do poloviny 18. století byl udělen hraběcí titul téměř všem potomkům původních panských starožitných rodin.¹⁰⁷ Pro účel práce je však významné, že byl udělen právě jeho osobě, protože v souvislosti s tímto povýšením musíme předpokládat určitou stabilizaci či rozmnožení majetku. Ne každý si mohl tento titul dovolit, ať už kvůli poplatkům za jeho udělení, či nákladům na reprezentaci. Jedná se o velmi lehkou matematiku: pokud postoupím na společenském žebříčku, musím na této úrovni trvale vystupovat. Právě finanční otázka limitovala některé panské rody, které jimi raději i nadále zůstaly, byla to pro ně snadnější cesta. Lepší bylo být bohatým pánem než chudým hrabětem.¹⁰⁸

Nejpozději v roce 1651 byl Jan Adam jmenován komorníkem císaře Ferdinanda III.¹⁰⁹ Přestože se jednalo o regulérní dvorský úřad, řadím jej však, vzhledem k pozdějšímu vývoji tohoto úřadu, tuto část jeho kariéry spíše mezi titulární hodnosti. Komornická služba skýtala svému držiteli určité výhody. Jednalo se buď o vstupní bránu k dlouhodobějšímu působení u panovnického dvora, případně pro šlechtické rody, jejichž ambice se omezovaly pouze na správní úroveň jednotlivých zemí, nabízel komornický úřad vítaný prostředek, kterým se mohly zviditelnit před císařem i vysokými dvorskými úředníky. Tato osobní prezentace pak zvyšovala šanci na získání některého z vyšších zemských úřadů v zemích Koruny české. Pro panovníka to byl účinný nástroj, kterým mohl ovlivňovat politické a kulturní dění v různých oblastech monarchie. Služba navíc nabízela svému držiteli možnost dodatečně vstřebet jednotlivé společenské normy, které si šlechtic vštěpoval již od dětství i navázat důležité kontakty s významnými dvořany a úředníky centrálních správních orgánů habsburské monarchie.

Po příchodu ke dvoru musel mladý šlechtic nejprve nějakou dobu sloužit jako kraječ, šenk či truchses, teprve poté byl připuštěn ke komornické službě, jejíž insignií byly zlaté

¹⁰⁴ Tamtéž. Potvrzení panského stavu Janu Adamovi z 3. listopadu 1650.

¹⁰⁵ Tamtéž. Povýšení Jana Adama do říšského hraběcího stavu, nedatováno, uvedeno pouze září 1666.

¹⁰⁶ NA Praha. Stará manipulace, sign. S 209/h 198, kart. 2288. Datováno k 4. září 1666. Předpokládám, že udělení tohoto prerogativu mělo výraznou souvislost s povýšením do hraběcího stavu.

¹⁰⁷ MAŤA, P. *Svět*, s. 78. Na druhou stranu pro Hrzány z Harasova to byl poměrně rychlý postup, vezměme si, že ještě na počátku století za Adama Hrzána se jednalo o rytířský rod.

¹⁰⁸ Srov. *tamtéž*, s. 162 – 163.

¹⁰⁹ ZAHRADNÍKOVÁ, M. – ŠTREJNOVÁ, E. (edd.) *Soupis poddaných*, s. 55. V roce 1651 se tak již tituluje.

komornické klíče. Tyto klíče získali mladí šlechtici z rukou nejvyššího komorníka a složili přísahu, která šlechtice zavazovala k věrnosti trůnu. Po této ceremonii se šlechtic stával skutečným komorníkem se všemi právy a povinnostmi. Když přicházel ke dvoru, aby sloužil panovníkovi, obdržel z rukou nejvyššího komorníka znak svého postavení. V momentě, kdy opouštěl službu, musel tuto insignii odevzdat zpět svému nadřízenému.

V případě zisku klíčů často nešlo mladým šlechticům ani tak o pravidelnou službu v blízkosti císaře, ale spíše o titul a sounáležitost se sobě rovnými – patřil tak ke dvoru nejurozenějšího vládce Evropy.¹¹⁰

IV. 2. Úřední kariéra

Pokud bychom měli shrnout kariéru Jana Adama, jedná se o tradiční cestu za zemskými úřady. Princip byl jasný. Po návratu z kavalírské cesty směřovala cesta mladého šlechtice ke dvoru, kde získal funkci komorníka. V té měli mladí šlechticové první příležitost ukázat své schopnosti. Po zisku komornické funkce však většina šlechticů nesetřvala ve dvorských úřadech. Ty byly prestižní záležitostí. Pokud nebyl mladý šlechtic příslušníkem aristokratických privilegovaných rodů, jakými byli třeba Lobkovicové, Trauttmansdorfové, Eggenbergové, Ditrichštejnové, odcházel do nižších správních úřadů na úrovni jednotlivých zemí. Po určitém období, kdy setrvali v těchto funkcích, se pokusili proniknout do vyšších zemských úřadů. Tato cesta je patrná i u Jana Adama.

IV. 2. 1. Přisedící komorního a dvorského soudu

Jan Adam se stal přisedícím obou soudů, stejně jako v případě zisku funkce komorníka, mezi lety 1647 a 1651.¹¹¹ Jedná se o počátek jeho kariéry, jeho start v zemských institucích, v žádném případě cíl jeho směřování, jak již bylo naznačeno výše. Post přisedících u jednotlivých soudů je obvyklým jevem a častým startem kariéry. Zajímavou otázkou může být spojitost mezi výkonem přisedícího komorního soudu, kde nutně musel být

¹¹⁰ SMÍŠEK, R. *Císařský dvůr*, s. 222 – 235.

¹¹¹ V císařském dopise nejvyšším zemským úředníkům ze dne 12. března 1647, který je první písemností, kterou mám k dispozici o Janu Adamovi Hrzánovi po převzetí panství, je jeho jméno uvedeno ještě bez jakékoli titulatury. NA Praha. SM, sign. H 66/3, kart. 897. Naopak k 20. dubnu 1651, kdy odesílá vlastnoručně vypracovaný soupis poddaných, je již „*auch Cammer – undt Hoflehenrechtsbeisiezzer im Königreich Böhemb.*“ ZAHRADNÍKOVÁ, M. – ŠTREJNOVÁ, E. (edd.) *Soupis poddaných*, s. 55.

v kontaktu s předsedou tohoto soudu – nejvyšším hofmistrem, a jeho jmenováním do úřadu hejtmana (viz IV. 2. 2).

Dvorský soud vznikl za Jana Lucemburského jako nová instituce ve 30. letech 14. století. Vztahoval se na přímé královny služebníky, rychtáře královských vsí, majetkové záležitosti církevních statků vyplývající ze zakladatelských práv a záležitosti manské, vesměs z Království českého. Postupem času se činnost soudu soustředovala na lenní záležitosti a královskou odúmrt'. Škálu původních záležitostí začal panovník delegovat na osoby mimo dvorský soud, nejčastěji na hofmistra. Tak vznikl vedle dvorského ještě komorní soud. Od roku 1499, kdy se Vladislav II. Jagellonský vzdal práva odúmrti, mu zůstaly v kompetenci pouze lenní záležitosti. Přisedící soudu jmenoval král a bývali totožní s osobami přisedícími v komorním soudu.

Komorní soud zaznamenal reorganizaci v centrální královský soud pro celou Korunu v roce 1453. Původně zasedal celoročně, předsedou byl nejvyšší hofmistr, vedle kterého zasedalo 12 – 28 přisedících. I zde se nakonec ustanovilo pravidelné zasedání (od roku 1543), a to čtyřikrát ročně.¹¹²

IV. 2. 2. Krajský hejtman

Otázka krajského zřízení do roku 1740 byla prozatím, domnívám se že neprávem, značně opomíjena. Jediné znalosti z prostředí Čech nám tak přináší Riegrova práce z roku 1889.¹¹³ Věnuje se však především obecným otázkám z náplně tohoto úřadu, tak jak byly tyto kompetence dány různými instrukcemi.¹¹⁴ Hlubší sonda do úřadování jednotlivých krajských hejtmanů tak prozatím chybí.

Úřad krajského hejtmana zakořenil v husitském období, kdy se stal pravidelnou organizační správní jednotkou. Náplní práce krajského hejtmana v tomto období bylo svolávání krajské hotovosti, zásobování vojska a bránění pustošení kraje vojskem. V období stavovské monarchie byl tento úřad symbolem výkonu vlády ve spolupráci panovníka a stavů.

¹¹² HLEDÍKOVÁ, Z. – JANÁK, J. – DOBEŠ, J. *Dějiny správy v českých zemích od počátku státu po současnost*. Praha, 2007. s. 57, 96 – 99.

¹¹³ RIEGER, Bohuslav. *Zřízení krajské v Čechách. Část I. Historický vývoj do r. 1740*. Praha, 1889. Lépe se můžeme orientovat až v následujícím období, které však představuje už jinou etapu vývoje krajské správy. Srov. RIEGER, B. *Zřízení krajské v Čechách*. Praha, 1894, nebo MACEK, J. – ŽÁČEK, V. *Krajská správa v českých zemích a její archivní fondy: [1605 - 1868]*. Praha, 1958.

¹¹⁴ První instrukcí pro výkon tohoto úřadu bylo Obnovené zřízení zemské z roku 1627, které však stanovilo okruhy působnosti pouze na policejní záležitosti a soudní pravomoci. Další instrukce následovaly později, důležité jsou především dvě z let 1706 a 1731, kompetence této instituce byly dále doplňovány o četné císařské reskripty.

Původně byly Čechy rozděleny do dvanácti krajů, hejtmany volily krajské sněmy v jednotlivých krajích. Pravomoc krajského hejtmana se rozšířila vedle vojenských záležitostí i na dohled nad hrdelním soudnictvím, dozor nad veřejným pořádkem v kraji, kvalitou mince, trestání lesního a vodního pychu, spolupůsobnost při vybírání berní. Za Jiřího z Poděbrad se zvýšil počet krajů na čtrnáct. Schéma obsazování bylo takové, že v každém kraji zasedali dva hejtmani, jeden za panský, druhý za rytířský stav.¹¹⁵

Změnou prošlo krajské zřízení v období absolutistického státu. Z původního stavovského orgánu se stalo úřadem panovníkovým, nicméně i přes tuto deklaraci zde docházelo ke spolupráci panovníka a stavů. Krajští hejtmani byli, stejně jako v předbělohorském období, dva – jeden ze stavu panského, jeden z rytířského. Jmenování byli na období jednoho roku okolo svatojiřského termínu, jmenování se však často zpožďovalo. Podmínkou působení v tomto úřadu bylo držení statků v kraji, což zabezpečovalo znalost tamějších poměrů. Přednostní postavení v návrhu na jejich jmenování měl komorní soud,¹¹⁶ poté návrh putoval k místodržícím, kteří podali své dobrozdání panovníkovi, který měl konečné slovo v jejich potvrzení. Po svém jmenování skládali, stejně jako místodržící, přísahu věrnosti panovníkovi i jeho dědicům. Pokud byl panovník nepřítomen, skládali tuto přísahu místodržícím. Často však docházelo ke confirmaci původních hejtmanů, kteří se ve své funkci osvědčili.¹¹⁷

Hejtmani si byli vzájemně rovni, měli se spolu radit a společně jednat. Hejtman stavu panského měl však před svým kolegou z rytířského stavu přednost. Sídlem úřadu byl zámek daného hejtmana, hejtman rytířského stavu zpravidla při společném jednání dojížděl do rezidence hejtmana za panský stav.

Hejtmanův úřad vyžadoval stálou přítomnost obou hejtmanů v kraji, pakliže se chtěl jeden z nich vzdálit, místodržící zřizovali po dobu jeho nepřítomnosti náměstky či zástupce z vyšších stavů téhož kraje, nebo je hejtman sám vybral se schválením místodržících. Zpočátku tohoto období se jednalo o čestnou funkci, císařským reskriptem z roku 1648 začalo být hejtmanům vypláceno služné ve výši 600 zlatých pro hejtmana panského stavu a 400 zlatých pro hejtmana rytířského stavu, později bylo toto služné sníženo na polovinu. Z těchto peněz však museli hejtmani platit kancelářský personál svého úřadu. Do nárůstu agendy konce 17. století se zpravidla jednalo o jednoho písaře, čili sekretáře. Po odchodu z úřadu

¹¹⁵ HLEDÍKOVÁ, Z. – JANÁK, J. – DOBEŠ, J. *Dějiny*, s. 82, 111 – 112.

¹¹⁶ Jednalo se o tradici staršího období, hejtmani původně podávali relace propadnutí pokut i o skutcích proti řádům komornímu soudu, k tomuto soudu také putovaly stížnosti obyvatel proti hejtmanům. Pokud zrovna komorní soud nezasedal, podával návrh pouze předseda tohoto soudu – nejvyšší hofmistr.

¹¹⁷ RIEGER, B. *Zřízení*, s. 220, 228 – 235.

měli svým nástupcům odevzdávat potřebné spisy, opisy instrukcí, sněmovních usnesení a císařských rezolucí.¹¹⁸

Jaké však byly kompetence a povinnosti krajských hejtmanů? Ve své podstatě můžeme tyto činnosti rozdělit do třech okruhů: vnitřní správa, bernictví a vojenství. Nejzávažnější byl okruh vnitřní správy, který zahrnoval množství pravomocí. Měli za úkol provádět sněmovní předpisy, měli na starost všeobecný dozor nad zachováváním zákonů ve svěřeném kraji, pod jejich dozor začala spadat i královská města. Z policejních povinností zastávat pokoj, řád a bezpečnost, potlačovat „*každý pokus a skutek proti osobě nebo výsosti královské, čili urážku nejvyššího důstojenství*“, dávat pozor na zjevné zločiny. V otázce hrdelních zločinů měli provádět vyšetřování, pátrat po pachatelích těchto zločinů a o těchto deliktech je měla informovat i vrchnost jednotlivých panství v kraji. Tu naopak měli kontrolovat, aby nedocházelo k nespravedlivému trestání poddaných. V otázce útrpného práva měli konat dohled nad jeho prováděním v mezích předpisů.¹¹⁹ Měli vrchní moc v otázce přechovávání tuláků a zahalečů a měli vůbec dávat pozor na tyto „*lidi nebezpečné*.“ Zvláštní třídou těchto „nebezpečných lidí“ byli cikáni, kteří neměli být trpěni nikde v zemi. Dohlíželi také na to, aby nebyli přijímáni a přechováni poddaní bez výhostního listu své vrchnosti, či aby poddaní u sebe nedrželi ruční zbraně bez souhlasu vrchnosti. Výlučné postavení v kraji jim náleželo také díky tomu, že dohlíželi, aby v jejich kraji nedržela deskozemský statek osoba bez inkolátu. Vzhledem k tomu, že jsme stále v období probíhající rekatolizace, měli krajští hejtmani navíc pečovat o zdar katolického náboženství, přivést obyvatelstvo ke katolické víře i za cenu použití násilí, dbát na počestnost a dobré mravy a především na svěcení nedělí a svátků. V neposlední řadě jim náležela i starost o stav cest a jejich bezpečnost či dodržování měř a vah, jejichž vzory byly uchovány na radnici Starého Města pražského.¹²⁰ Původní pravomoce při výběru berní se snížily pouze na asistenci při výběru posudného, i jejich původní rozsáhlé pravomoce v oblasti vojenství, tedy svolávání krajské hotovosti apod. ustoupily do pozadí, protože v období Leopolda I. tato krajská hotovost pomalu zanikala.¹²¹

Jak tedy můžeme vidět, hejtman byl muž mnoha pravomocí i povinností a právě toto jeho působení nebylo doposud doceněno. K jeho výkonu byla tedy nutná znalost celého kraje i osob v kraji. Z množství úkolů tak můžeme soudit, že se jednalo o osoby značně zaneprázdněné. I tento úřad byl poměrně žádaným. Ještě pro počátek 17. století mohl znamenat startovní kariéru šlechtice, ze které se mohl posunout do vyšších příček zemské

¹¹⁸ *Tamtéž*, s. 239, 260 – 267

¹¹⁹ Podle Obnoveného zřízení zemského, později hrdelního řádu Josefa I.

¹²⁰ RIEGER, B. *Zřízení*, s. 282 – 311.

¹²¹ *Tamtéž*, s. 320, 345.

správy – tedy k nejvyšším úřadům, navíc znamenal i určité materiální zabezpečení. Pro 18. století se však úřad stává výspou úředníků-nešlechticů.¹²²

Prvně se Jan Adam objevil ve funkci hejtmana žateckého kraje v roce 1651.¹²³ V tomto úřadu nepůsobil zřejmě pouze jeden rok, protože jej zastával i v roce 1654. V tomto roce byl navržen do komise k výběru berní. Omluvil se však „*pro tělesnou slabost i pro práci v krajském úřadě.*“¹²⁴ V roce 1655 byl pro změnu jmenován krajským hejtmanem pro litoměřický kraj, kde nevíme, jak dlouho tento úřad držel.¹²⁵ Tato fakta se však v zásadě nevylučují. Jan Adam byl držitelem panství Skalka v litoměřickém kraji, zřejmě se osvědčil ve funkci žateckého hejtmana, a tak jeho přesunu do hejtmanského úřadu v jiném kraji nic nebránilo. Zřejmě tedy viděl v držení tohoto úřadu jistou perspektivu, případně tak řešil prozatímní nedostupnost vyššího úřadu.

Nevíme do jaké míry byly instrukce vydané pro krajské hejtmany dodržovány. Pokud by hejtmani respektovali ustanovení o jejich setrvávání v kraji po celou dobu výkonu funkce, znemožňovalo by jim to uplatnění v jiném stálém úřadu. Můžeme však předpokládat, že tato nařízení nebyla příliš striktně dodržována. Bez povolení místodržících by nesměli dojíždět ani na zasedání soudů, jejichž přisedícími často byli.

IV. 2. 3. Nejvyšší lovčí

Úřad nejvyššího lovčího je u nás problematikou dosud nezpracovanou. Pozornost mu věnovali spíše historikové lesnictví, jedná se o práce starší, vydané především do poloviny 20. století.¹²⁶ V poslední době se však objevila alespoň jedna cenná studie týkající se přímo činnosti nejvyššího lovčí v období, kdy tuto funkci zastával Leopold Kinský (1751–1760).¹²⁷ Nutno však podotknout, že se jedná o novější etapu úřadu. V roce 1754 byl totiž vydán lesní

¹²² MAŤA, P. *Svět*, s. 332.

¹²³ ZAHRADNÍKOVÁ, M. – ŠTREJNOVÁ, E. (edd.) *Soupis poddaných*, s. 55.

¹²⁴ BAUER, Otakar (et al.) *Berní rula I: k edici Berní ruly: (úvodní pojednání)*. Praha, 1950, s. 41. Tato komise byla vždy navržena jako čtyřčlenná, měla v ní spolupracovat vždy jedna osoba – tedy za duchovní, panský, rytířský a městský stav. Vzhledem k zatížení hejtmanů můžeme předpokládat, že jeho omluva byla adekvátní.

¹²⁵ NA Praha. Nová manipulace, sign. H 13/7. Jmenování krajským hejtmanem Litoměřického kraje z 14. září 1655. Problémem při sledování působnosti v krajských hejtmanstvích je jejich každoroční obnovování. Nezachovala se celistvě kompletní řada těchto jmenování.

¹²⁶ CHADT, Jan Evangelista. *Dějiny lesů a lesnictví v Čechách, na Moravě a ve Slezsku*. Písek, 1913. KAZIMOUR, Josef. *Státní péče o lesy v Čechách 1754 – 1852: část I – do válek napoleonských*. Praha, 1933. NOŽIČKA, Josef. *Přehled vývoje našich lesů*. Praha, 1957.

¹²⁷ MARTÍNKOVÁ, R. – VALENTA, A. – VILIMOVSÁ, V. Úřad nejvyššího lovčího za Leopolda Kinského. In *Východočeský sborník historický* 14, 2007. s. 109-141.

řád pro Království české, který poměrně hodně změnil náplň funkce nejvyššího lovčího. Nově byl položen větší důraz na lesnictví oproti původnímu zaměření na myslivost.

Počátky úřadu lovčího je nutné hledat už v polovině 11. století. Ve 12. století se proměnil ve stálý, institucionalizovaný úřad. Měl dohled nad celkem lesních komplexů, využívaných především pro honitbu. Ve 13. století se změnil název z lovčího na nejvyššího lovčího (*venator summus*).¹²⁸ Zřejmě první úprava týkající se hospodaření v královských lesích se objevila v zákoníku Karla IV., tzv. *Maiestas Carolina*. Pod trestem ztráty pravé ruky se zakazovalo lovčím a hajným kácet dříví mimo souše a vývraty.¹²⁹ Od druhé poloviny 15. století se vytvářela celistvější a propracovanější lesní správa. Tento lepší systém správy potřeboval komorní a šlechtický velkostatek, který začal pomalu přecházet k systému režijního hospodaření. V 16. století připadal stále vrchní dozor nad lesy na většině panství hejtmanovi. Mysliveckou službu prováděl lesní personál, který se také účastnil vyznačování těžby dříví.

Od tohoto století můžeme také lépe pozorovat služební náplň jednotlivých nejvyšších lovčích, protože roku 1555 byla vydána první instrukce pro nejvyššího lovčího, kterým byl v této době Petr Šatný z Brodce. Došlo k zásadnímu obratu směrem k centralizaci, kdy dostal lesnictví a odborný dozor nad všemi královskými panstvími na starost nejvyšší lovčích.¹³⁰ Do konce 16. století byly vydány ještě dvě instrukce: V roce 1568 pro Dětricha Schwendiho a později v roce 1599 pro Jana z Vřesovic.¹³¹

Všechny instrukce potvrzovaly tehdejší trend, kdy byl na prvním místě zájem císařské myslivosti. Zvěř měli chránit nejen před škodnou zvěří, ale především před člověkem. Poddaní měli přístup do královských lesů značně omezen. Vstoupit do nich mohli jako nadháněči zvěře při panských lovech či v případě průchodu za prací.¹³²

Tabulka nám může naznačit, že se ve funkci nejvyššího lovčího, alespoň pro námi sledované období 17. – 18. století, neobjevovaly ani aristokratické špičky, ani zchudlí páni. Jedná se zhruba o příslušníky středně dobře situované šlechty, často hraběcího stavu. Např. Lobkovicové byli příslušníky bílinské větve Lobkoviců, jednalo se o šlechtice, kteří byli

¹²⁸ HLEDÍKOVÁ, Z. – JANÁK, J. – DOBEŠ, J.. *Dějiny správy*, s. 35, 47.

¹²⁹ NOŽIČKA, J. *Přehled*, s. 35.

¹³⁰ MARTÍNKOVÁ, R. – VALENTA, A. – VILIMOVSKÁ, V. *Úřad*, s. 111.

¹³¹ NOŽIČKA, J. *Přehled*, s. 47 – 59.

¹³² *Tamtéž*, s. 112.

povýšení do hraběcího stavu až v 2. polovině 17. století,¹³³ František Karel Clary-Aldringen byl dědicem teplického panství, i jeho rod byl povýšen do hraběcího stavu až v roce 1666.¹³⁴

Tabulka č. 1. Nejvyšší lovčí v 17. – 18. století.¹³⁵

Jméno	Doba působení
Vilém Kinský	1611-1628
Wolf Ilburg z Vřesovic	1629-1634
Vilém z Lobkovic	1634-1647
František Vilém Popel z Lobkovic	1647-1659
Rudolf z Kounic	1659-1664
Jan Adam Hrzán z Harasova	1665-1680
Ferdinand Vilém Popel z Lobkovic	1681-1697
Oldřich Felix Popel z Lobkovic	1696-1722
František Karel Clary-Aldringen	1722-1751
Leopold Kinský	1751-1760

O tom, že se Jan Adam snažil získat vyšší úřad, svědčí jeho žádost Janu Maxmiliánovi z Lamberka z roku 1663. Ucházel se o úřad nejvyššího mincmistra, jeho tchán Jan Maxmilián se za něj měl přimluvit. Tyto snahy však zůstaly nenaplněny, na svůj kariérní postup si musel Jan Adam ještě počkat.¹³⁶

Do úřadu nejvyššího lovčího byl pak jmenován císařskou rezolucí ze dne 7. února 1665.¹³⁷ Tento úřad si podržel téměř do své smrti, do roku 1680.¹³⁸ Nový lovčí byl jmenován až v březnu 1681, předpokládám však Hrzánův špatný zdravotní stav, který mu nadále nedopřál úřad zastávat. Přestože je v literatuře uváděna jako poslední instrukce ta pro

¹³³ MAŠEK, Petr. *Modrá krev: minulost a přítomnost 445 šlechtických rodů v českých zemích*. Praha, 2003. s. 174.

¹³⁴ ŽUPANIČ, J – FIALA, M. – STELLNER – F. *Encyklopedie knížecích rodů zemi Koruny české*. Praha, 2001. s. 52 – 53.

¹³⁵ Tabulka je zpracována na základě: PALACKÝ, F. Přehled současných nejvyšších důstojníků a úředníků: doplnil Jaroslav Charvát. In CHARVÁT, J. (ed.) *Dílo Františka Palackého I*. Praha, 1941, s. 394; ROUBÍK, F. Místodržitelství v Čechách v letech 1577-1749. In *Sborník archivních prací* 17, 1967, s. 539-603, s. 587; R. MARTÍNKOVÁ – A. VALENTA – V. VILIMOVSKÁ, *Úřad*, s. 112-114, 140, NA Praha, ČDK, sign. IV G/11, kart. 686, seznam nejvyšších lovčí. Nutno podotknout, že datace jednotlivých autorů se velmi různí.

¹³⁶ HENGERER, Mark. *Kaiserhof und Adel in der Mitte des 17. Jahrhunderts. Eine Kommunikationsgeschichte der Macht in der Vormoderne*. Konstanz, 2004. s. 530.

¹³⁷ NA Praha. SM, sign. J 19/13 I, kart. 972. Stejně datum užívá i PALACKÝ, František. Přehled současných nejvyšších důstojníků a úředníků: doplnil Jaroslav Charvát. In Charvát, Jaroslav (ed.). *Dílo Františka Palackého I*. Praha, 1941, s. 394.

¹³⁸ NA Praha. ČDK, sign. IV G/11, kart. 686 seznam nejvyšších lovčí.

Františka Viléma Popela z Lobkovic z roku 1651,¹³⁹ dne 30. června 1665 byla pro Jana Adama vydána obsáhlá instrukce, kterou se řídil až do konce svého úřadování.¹⁴⁰ Měla 42 stran a obsahovala padesát různých ustanovení, která se již tradičně zabývala především otázkou lesního personálu a myslivosti.

Samozřejmě, že nejvyšší lovčí musel především respektovat královský majestát, důraz na to pokládal hned první paragraf instrukce. Jeho působnost můžeme rozdělit do čtyř obsáhlých okruhů. Tím prvním byla otázka lesního personálu, jeho jmenování, personální podřízení, doplňování stavu, nahrazování personálu i dohled nad ním. Druhým bylo obstarávání příprav císařské honitby. Musíme si však uvědomit, že ačkoliv Leopold I. nebyl oproti svým předkům ani potomkům vášnivý lovec,¹⁴¹ přesto si při svých nečetných návštěvách Čech na lov čas našel. Při svém pobytu od 2. do 9. září 1673 lovil v královské oboře v Bubenči a u letohrádku Hvězda. Při jeho nejdelší návštěvě Čech od září 1679 do května 1680, trávil řadu dní lovem na komorním brandýském panství. Nabízí se tedy, že právě v tomto období byl za celou dobu působení v úřadu nejvyššího lovčího Jan Adam nejvíce zaneprázdněn.¹⁴² U těchto lovů totiž rozhodně musel být. Třetím okruhem byla péče o lesní zvěř i ustanovení o hubení škodné. Posledním byla péče o les, jeho úklid, ale i mýcení lesa a prodej vytěženého dříví.¹⁴³ Jádrem komorního velkostatku zůstala panství Brandýs na Labem, Kolín, Poděbrady a Pardubice. Konfiskací majetku Jiřího z Lobkovic roku 1594 navíc ještě Točnick a Zbiroh.

Úřad nejvyššího lovčího nebyl „statickým“ úřadem, který by se dal kontrolovat z Prahy či vlastního panství. Byl tedy spojen s cestováním a jistě tedy ne zcela pohodlným úřadem.

V roce 1676 byl jmenován do funkce „*Vice Jägermeister*“, tedy určitý zástupce, kterým byl Ferdinand Vilém Popel z Lobkovic. Po smrti Jana Adama se stal nejvyšším lovčím.¹⁴⁴ Otázkou je, zdali agenda úřadu v průběhu času narostla takovým razantním způsobem, či se jednalo o umělé rozšíření úřadu k pokrytí poptávky po zemských úřadech. Toto jmenování však mohlo posloužit zároveň jako příslib, tedy pojištění čekatelství směrem k vyššímu zemskému úřadu. Souvislost s výkonem funkce nejvyššího lovčího mělo i Hrzánovo působení v místodržitelském sboru. Jako mimořádný místodržící byl jmenován

¹³⁹ MARTÍNKOVÁ, R. – VALENTA, A. – VILIMOVSKÁ, V. *Úřad*, s. 112.

¹⁴⁰ NA Praha. SM, sign. J 19/13 I, kart. 972 úřad nejvyššího lovčí.

¹⁴¹ MARTÍNKOVÁ, R. – VALENTA, A. – VILIMOVSKÁ, V. *Úřad*, s. 112.

¹⁴² MIKULEC, Jiří. *Leopold I. Život a vláda barokního Habsburka*. Praha – Litomyšl, 1997. s. 117 – 120.

¹⁴³ NA Praha. SM, sign. J 19/13 I, kart. 972.

¹⁴⁴ NA Praha. ČDK, sign. IV G/11, kart. 686 seznam nejvyšších lovčí.

v roce 1666. V tomto sboru působil zřídka, protože je uveden jako místopřítel s občasnou frekvencí.¹⁴⁵

¹⁴⁵ ROUBÍK, F. *Místopřítelství*, s. 588.

V. kapitola

Majetek

V českém prostředí zůstávala šlechta vyhraněným výsekem společnosti od svého vzniku až do 20. století. Její privilegované mocenské a společenské postavení bylo podmíněno majetkovou držbou. Moc se opírala právě o majetek, o panování nad poddanými a o příjmy, které jí z toho plynuly.¹⁴⁶

Jakým způsobem však byl tento majetek získáván? Na tuto otázku můžeme najít zhruba tři velmi obecné odpovědi: Prvním zdrojem byly příjmy plynoucí z patrimonia, druhým zdrojem příjmy z rodícího se státního aparátu. Posledním zdrojem byly příjmy z úvěrových operací.

Patrimonium bylo základní příjmovou složkou české šlechty, avšak v průběhu času se změnila jak jeho výše, tak jeho struktura. Prvně klesal význam poddanské renty, proto se šlechta chtě nechtě musela uchýlit k podnikání ve vlastní režii. Někteří tento trend pochopili ihned zkraje, jiní se zapojili v průběhu času. Nakonec se větší částí příjmu stal podíl obratu z hospodářských a podnikatelských aktivit, jako bylo rybníkářství, pivovarnictví, hornictví, či zřizování vrchnostenských dvorů, jejichž provoz zajišťovala čím dále častěji robota.¹⁴⁷

Velkým problémem, který však u mnohých šlechticů nastal, bylo dělení majetku dědictvím. Rozdělení državy mezi dědice jejího někdejšího vlastníka mělo negativní dopad na majetkový potenciál každého z nich. Vlastnictví, které dokázalo zaručit jednomu šlechtici živobytí a reprezentaci na určité úrovni, nemohlo jeho synům postačit k udržení stejné úrovně. Důsledkem rozdělení majetku tak byl sociální propad. Paralelu k tomuto můžeme hledat ještě v 16. století, kdy nejbohatšími rody byly ty se snižujícím se populačním trendem, jako byli páni z Hradce, Pernštejnové, nebo pro 17. století Martinicové či Slavatové. Trvale populačně rozhojňené rody – Kolovratové, Lobkovicové, Šternberkové či Valdštejnové na tom příliš dobře nebyly.¹⁴⁸

Domnívám se, že právě jistý majetkový a společenský vzestup Jana Adama můžeme vysvětlit právě na tomto příkladě. Adam Hrzán měl na počátku 17. století čtyři mužské potomky. Dědictví se dožili pouze dva – Zdeslav a Jan. Janu Hrzánovi se koupí statků od Zdeslavovy manželky Alžběty Haugvicové z Biskupic podařilo stmelit původní hrzánské panství, i když v značně okleštěné podobě – Lanškroun a Landštejn již byly prodány Karlovi

¹⁴⁶ MAŤA, P. *Svět*, s. 116.

¹⁴⁷ *Tamtéž*, s. 186-187.

¹⁴⁸ *Tamtéž*, s. 132.

z Lichtenštejna. Jan měl pouze jednoho mužského dědice – Jana Adama, majetek tak zůstal celistvě zachován. Jan Adam však nezřídil rodinný fideikomis (srov. VI. kapitola) a po jeho smrti si původní, poměrně velké panství, rozdělili tři synové.¹⁴⁹

S majetkovou držbou také úzce souvisel postup na společenském žebříčku. Není výmyslem dnešní doby, že peníze otevírají dveře. Trvalý majetkový vzestup katapultoval příslušníky rytířského stavu mezi pány – svým majetkem tak zjednodušeně pány přesvědčili o míře své urozenosti. Proces přijetí zbohatlé rytířské rodiny do panského stavu mohl trvat i několik generací, na příkladě Hrzánů z Harasova však můžeme tento jev pozorovat již u druhé generace. Majetkového vzestupu dosáhl Adam Hrzán coby příslušník rytířského stavu, ale už jeho synům byl udělen panský stav.¹⁵⁰

Jan Adam získal majetek dvěma způsoby – dědictvím a koupěmi. Základ dědictví tvořilo panství Červený Hrádek a panství Skalka. Koupěmi v průběhu života, jak uvidíme níže, majetek příliš nerozšířil.

Panství Červený Hrádek prošlo složitým vývojem. Vzniklo okolo města Borek (dnešní Jirkov). Ten byl původně rozdělen do několika panství, které se sloučily zřejmě za Jindřicha Rvenického na počátku 15. století. Panství, které zahrnovalo i chomutovské zboží, dostalo název podle hradu Červeného Hrádku u Jirkova a tento název začal převažovat na počátku 16. století. V roce 1554 bylo prodáno Kryštofovi z Karlovic, za něj došlo k rozdělení panství, sjednotil ho pak Bohuslav Felix Hasištejnský z Lobkovic. Výměnou za boleslavské panství jej od Bohuslava Jáchyma Hasištejnského z Lobkovic získal Jiří Popel z Lobkovic. Blatno bylo přičleněno k chomutovskému panství v 2. polovině 15. století, odděleno bylo na počátku 17. století. Po pádu Jiřího Popela z Lobkovic spravovala panství královská komora, došlo k jeho rozdělení a část panství, Červený Hrádek, Údlice, Nezabylice a Blatno, koupil Adam Hrzán z Harasova. Nezabylice byly prodány Jaroslavovi z Házenburka, který vlastnil panství Líčkov. Ještě v Soupisu poddaných z roku 1651 je uváděno panství jako Červený Hrádek a Blatno. V roce 1654 je uváděno už pouze jako Červený Hrádek.¹⁵¹

¹⁴⁹ Synů měl pět, nicméně pozemkový majetek se dostal do rukou pouze třem. SOA Třeboň, pracoviště Jindřichův Hradec, Cizí rody, sign. 548, kart. 22, fol. 139 – 141 opis závěti Jana Adama.

¹⁵⁰ Otázka je zde samozřejmě složitější, protože Adam získal svůj majetek ještě coby rytíř „staré titulatury“, synům byl však panský titul udělen již panovníkem bez ohledu na mínění panského stavu. Nastává nám tu tak otázka, co by bylo kdyby. Má hypotéza je však taková, že nebyť stavovského povstání, následných konfiskací a jejich důsledků především v „nuceném“ odprodeji panství Lanškroun – Lanšperk, prokázal by rod tak jako tak trvalý majetkový vzestup a mezi pány by byl přijat.

¹⁵¹ SEDLÁČEK, August. *Místopisný slovník historický*. 2. vydání. Praha, 1998. s. 45. SEDLÁČEK, A. *Hrady*, d. 14., s. 265 – 269, 271 – 272. LIŠKOVÁ, Marie (ed.) *Berní rula 32. Kraj Žatecký (1. díl)*. Praha, 1954. s. 218. Titulatura Jana Adama „auf Rottenhaus, Platten und Skalkhen“ tak nepravděpodobně pouze z toho, že delší titulatura byla zároveň prestižnější, ale zřejmě i z odlišného vývoje tohoto panství.

Panství leželo v žateckém kraji. Podle Berní ruly z roku 1654 tu dvě třetiny poddanské půdy a dvě třetiny usedlostí ovládal panský stav. V době sepisování Berní ruly se celá zem „létala“ z děsivých následků třicetileté války, v níž nebyl ušetřen žádný kraj. Pokud vyjdeme z celkového souhrnu pro Království české, že zde byla zničena až jedna třetina usedlostí, může se nám na první pohled zdát, že Žatecký kraj z těchto bojů vyšel poměrně dobře. Souhrnně se udává pro tento kraj jedna pětina zničených usedlostí, realita je však taková, že jednotlivá panství byla válkou zasažena značně nerovnoměrně.¹⁵²

Základním prostředkem obživy pro většinu obyvatel tohoto kraje byla půda, jejíž úrodnost se značně lišila. Většinou se jednalo o půdu menší bonity, především v podhůří. Pěstovány zde byly všechny základní druhy obilnin. Vedle výroby zemědělských produktů samozřejmě nacházíme i řemeslnou výrobu. Vedle základních řemesel, jako jsou pekař, švec, kovář, bečvář, řezník, soukeník, sládek, truhlář, mydlář, šlo o kraj s rozvinutým hornictvím a výrobou železa. Celkově zahrnoval žatecký kraj 16 panství, 29 statků, 5 královských měst, 3 poddanská města, 3 klášterní panství, 5 dvorů a 1 svobodný dvůr.¹⁵³

Po Adamovi Hrzánovi zdědil panství otec Jana Adama, Jan. Po Janově smrti jej spravovala jeho žena Sabina Žofie z Vřesovic.¹⁵⁴ Jan Adam jej přebíral v roce 1646, „*jenž byl let svých dosáhnul*.“¹⁵⁵ Rekonstrukci toho, jak panství vypadalo, nám podává Berní rula: k panství v roce 1654 patřilo 1 město, 2 městečka a 21 vesnic.

Panství Červený Hrádek bylo třetím nejrozsáhlejším, co do velikosti orné půdy v žateckém kraji. Větší byla pouze panství Petrohrad a Postoloprty a s těmito třemi panstvími se nemohla velikostně žádná další rovnat.¹⁵⁶ Toto panství zahrnovalo celkově 10 112 strychů půdy, z nichž 9 071 strychů bylo půdy orné, což je 89,7% veškeré půdy; 668 strychů leželo ladem, tj. 6,61% a porostlé bylo 373 strychů (3,69%). Porovnáme-li tyto údaje s dalšími panstvími v tomto kraji, jedná se o velice slušný nadprůměr využití půdy. Trend tu bývá často takový, že čím větší panství, tím menší procento oseté půdy. Na panství se osívalo 46,94% půdy na jaře a 42,1% na podzim. Z těchto údajů můžeme pozorovat neexistenci trojpolního

¹⁵² LIŠKOVÁ, Marie. (ed.) *Berní rula*, s. 7-10.

¹⁵³ ZAHRADNÍKOVÁ, M. – ŠTŘEJNOVÁ, E. (edd.) *Soupis poddaných*, s. 3 – 4.

¹⁵⁴ Vzhledem k tomu, že se mi nepodařilo prozatím nalézt závěť Jana Hrzána z Harasova, nevíme, jakým způsobem v ní byla tato správa zakotvena. Obecně je správa uváděna v publikacích týkajících se zámku Červený Hrádek, kde je uváděno, že Jan Adam se ujal svého panství v roce 1646. Protiřečí si však s jiným pramenem, a to s původní závětí Sabiny Žofie, kde půl panství odkazuje svému synovi, druhou půlku pak svému druhému manželovi Rudolfovi z Morzinu. Srovnej s KRÁL, Pavel. *Mezi životem a smrtí: testamenty české šlechty v letech 1550-1650*. České Budějovice, 2002. s. 505 – 510. Příkláním se tedy k tomu, že Červený Hrádek byl ve vlastnictví Sabiny Žofie. Důležitou informací ještě je, že tato závěť byla později zrušena, domnívám se, že kvůli smrti Rudolfa z Morzinu v roce 1646.

¹⁵⁵ A. SEDLÁČEK. *Hrady*, D. 14, s. 270.

¹⁵⁶ LIŠKOVÁ, M. (ed.) *Berní rula*, s. 640 – 668.

systemu, který v tomto kraji zřejmě nebyl hojně užíván. Tímto procentuelním výpočtem k jeho využití můžeme dojít pouze na několika jednotlivých panstvích.¹⁵⁷

Tabulka č. 2. Panství Červený Hrádek v roce 1654 v číslech

Původní český název	Dnešní český název	Sedláci ¹⁵⁸	Chalupníci	Zahradníci	Obyvatel celkem ¹⁵⁹
Borek	Jirkov	139	2	17	717
Katarinberg	Hora sv. Kateřiny	93	-	-	?
Eidlic	Údlice	69	-	-	?
Utvice	Otvice	11	18	-	90
Pösvice	Pesvice	4	10	-	84
Šesel	Všestudy	5	9	-	81
Preitšapl	Přečaply	8	16	-	82
Dražkovice	Droužkovice	18	43	-	188
Spořic	Spořice	12	35	-	141
Pirken	Březanec	16	9	-	109
Rudelsdorf	Rudolice	-	23	-	43
Štolzenheimb	Stolzenhan	-	16	2	52
Zelený Tál	Zelený Důl	-	-	5	7
Oberdorf	Horní Ves	2	8	-	117
Sperbisdorf	Sperbersdorf	9	14	-	82
Šergau	Šerchov	5	6	-	47
Kvinov	Kvinov	3	12	-	56
Rotenov	Radenov	7	6	-	61
Platten	Blatno	5	18	-	137
Peč	Bečov	5	9	-	58
Kalich	Kalek	-	16	2	17
Kleinhan	Malý Háj	-	14	-	53
Prantov	Brandov	-	39	-	82
Dirmaul	Drmary	7	11	-	98
Celkem		418	334	26	2402 ¹⁶⁰

¹⁵⁷ *Tamtéž*, s. 720 – 722.

¹⁵⁸ U města Jirkov a městeček Hory sv. Kateřiny a Údlic se nejedná o počet sedláků, nýbrž sousedů.

¹⁵⁹ Zpracováno podle ZAHRADNÍKOVÁ, M. – ŠTREJNOVÁ, E. (edd.). *Soupis poddaných*, s. 55 – 97, 188 – 204.

Co však vypovídá Berní rula o povaze jednotlivých vesnic Hrzánova panství? Můžeme říci, že třicetiletá válka se dotkla jednotlivých vesnic porůznu. Nejméně se dotkla vesničky Všestud, kde není uvedeno jediné pusté stavení, naopak rozsáhlé škody válka napáchala v Brandově, Spořicích, městě Jirkově, městečkách Hoře sv. Kateřiny i v Údlících. Velmi obecně se tedy dá říct, že válka se dotkla především měst a větších vesnic. Různí se i stav jednotlivých stavení. Najdeme charakteristiky jako: „*stavení dobrý, na stavení prostřední, stavení špatný, stavení hrubě ruinovaný, stavení může býti, stavení všechno skažené*“.¹⁶¹

Poddaní panství se živili stejně jako v celém kraji převážně zemědělskou činností, vzhledem k množství lesů i zpracováním dříví. V okolí Hory sv. Kateřiny se těžila měď, jejím vedlejším produktem bylo i stříbro. Surová měď se vozila ke zpracování do saské části Grünthalu, protože jediné zařízení k jejímu tavení nechal uzavřít již Adam Hrzán v roce 1610. Ani Jan Adam perspektivu tohoto podnikání nerozpoznal, celé 17. století bylo pro tuto lokalitu úpadkovým obdobím, nicméně těžba stále v omezeném rozsahu přetrvávala.¹⁶² Hornictví bylo rozvinuto i ve městě Jirkově, v jehož přímém okolí se nacházely kamencové doly. Ty však ukončily svou činnost již v roce 1654, podnikání měšťanů však pokračovalo alespoň pivovarnictvím, kvalita jejich piva byla zřejmě velká, vyváželi jej až za hranice.¹⁶³

Panství Červený Hrádek se nacházelo v tradiční luterské oblasti. Příčinu rozšíření této reformované víry můžeme hledat v krušnohorském hornictví.¹⁶⁴ Za prací sem přicházeli horníci ze sousedního Saska, díky kterým se sem luterství šířilo. Rekatolizace panství byla započata s katolickým „fanatikem“ Jiřím Popelem z Lobkovic. Ten pozval v osmdesátých letech 16. století do Chomutova jezuitu, jeho donací zde vzniklo i jezuitské gymnázium. Tento počín vyvolal přímo v Chomutově velký odpor, který vedl až ke vzpouře v roce 1591.¹⁶⁵ V období stavovského povstání se Chomutov přidal na stranu povstalců, a tak jezuité

¹⁶⁰ neúplný údaj

¹⁶¹ *Tamtéž*, s. 382, 407.

¹⁶² HRABÁK, Josef. *Hornictví a hutnictví v Království českém: jeho vznik a vývoj až po nynější stav*. Praha, 1902. s. 228. JANČÁREK, Petr. *Hornictví v Hoře sv. Kateřiny za feudalismu*. Teplice, 1980. s. 14 – 15, 20.

¹⁶³ KUČA, Karel. *Města a městečka v Čechách, na Moravě a ve Slezsku. 2. díl H-Kole*. Praha, 1997. s. 729, 732. LIŠKOVÁ, M. (ed.). *Berní rula*, s. 385.

¹⁶⁴ KUČA, K. *Města*, s. 728.

¹⁶⁵ BRANDON, Mark A. The Counter Reformation of Jiří Popel z Lobkovic in Chomutov, 1591. *Porta Bohemica* 3, 2005, s. 28-45. NEUDERTOVÁ, Michaela. Jiří Popel z Lobkovic a prostředky rekatolizace na sklonku 16. století. (Příspěvek k dějinám rekatolizace v severozápadních Čechách). *Ústecký sborník historický* 2000, s. 132-144.

museli panství spěšně opustit.¹⁶⁶ Nicméně již v roce 1626 byla v Chomutově rekatolizace dokončena.¹⁶⁷

Adamova větev Hrzánů z Harasova byla tradičně katolická. Zřejmě byli při rekatolizaci nápomocni. Tento jev můžeme pozorovat i na osobě Jana Adama, který byl v roce 1651 zhotovitelem Soupisu poddaných podle víry na svém panství. Můžeme konstatovat, že i zde byla rekatolizace dokončena, protože všichni poddaní mužského pohlaví jsou uvedeni jako katolíci, pouze nepatrné procento žen setrvalo u luterství.¹⁶⁸

V roce 1654 obstarávalo duchovní správu osm farních kostelů, pod které spadaly čtyři kostely filiální.¹⁶⁹ Pro povznesení prestiže katolické víry nechal Jan Adam přestavět kostel Povýšení sv. Kříže v Údlících v roce 1672. V kostele to dokládají erby jeho a jeho ženy Marie Isabelly.¹⁷⁰ Jako jeho druhý zbožný skutek můžeme označit zřízení špitálu sv. Jana Křtitele „*worin 12 arme Leute, zur Hälfte männlichen und zur Hälfte weiblichen Geschlechts, auf obrigkeitliche Kosten verpflegt werden.*“¹⁷¹

Druhé panství z otcova dědictví, panství Skalka, leželo v litoměřickém kraji. Od počátku 15. století ho téměř výlučně držel rod ze Sulevic, naposledy Kaplířové ze Sulevic. Do majetku Hrzánů z Harasova se dostalo dědictvím ženy Adama Hrzána, Anny Kaplířové ze Sulevic, v roce 1578. Adam Hrzán dal panství synovi Zdeslavovi, který ho prodal své manželce Alžbětě z Biskupic, od té Skalku koupil v roce 1628 Jan Hrzán. Zřejmě ve stejné době, kdy přebral panství Červený Hrádek, tedy v roce 1646, převzal Jan Adam i Skalku.¹⁷²

Velikost panství zůstávala zřejmě konstantní. Když toto panství propadlo po roce 1618 konfiskacím, jeho soupis byl totožný se stavem v roce 1654.¹⁷³ Čítalo dohromady sedmnáct vesnic: Vlastislav, Třínku, Teplou, Podsedice, Šeppenthal, Košťálov, Jentšice, Lukořany, Mrsklesy, Lipou, Lhotu, Sutom, Suletice, Krásný, Pihanku, Sobodruhy a Voitsdorf. Z toho sedm vsí bylo celých, z dalších deseti to byla pouze část. Ani poddaných tu nebyl velký počet, k roku 1654 se tu nacházelo pouze 48 osedlých. Ve srovnání s panstvím Červený Hrádek, které čítalo 310 osedlých,¹⁷⁴ se jednalo o panství malé.

¹⁶⁶ BOBKOVÁ – VALENTOVÁ, K. *Každodenní život*, s. 58.

¹⁶⁷ PACHNER, J. *Chomutov*, s. 14.

¹⁶⁸ ZAHRADNÍKOVÁ, M. – ŠTREJNOVÁ, E. (edd.). *Soupis poddaných*, s. 55 – 97, 188 – 204.

¹⁶⁹ DOSKOČIL, Karel. (ed.). *Berní rula 2 : popis Čech r. 1654 : souhrnný index obcí, osad a samot k berní rule*. Praha, 1954. s. 624 – 625.

¹⁷⁰ BINTEROVÁ, Zdena et al. *Obce chomutovského okresu: historie k dnešku*. Chomutov, 2002. s. 240.

¹⁷¹ SOMMER, Johann Gottfried. *Das Königreich Böhmen: das statistisch = topographisch dargestellt. Vierzehnter Band. Saazer Kreis*. Praha, 1846. s. 136 – 137.

¹⁷² SEDLÁČEK, A. *Místopisný slovník*, s. 802. SEDLÁČEK, *Hrady*, D. 14., s. 308 – 312.

¹⁷³ Srov. BÍLEK, T. V. *Dějiny*, s. 196. DOSKOČIL, Karel. (ed.) *Berní rula*, s. 381.

¹⁷⁴ DOSKOČIL, K. (ed.) *Berní rula*, s. 625.

Jan Adam za svůj život rodový majetek příliš nerozšířil. Koupě u něj můžeme zpozorovat pouze dvě – zboží Koleč a Okořín.¹⁷⁵

Okořín koupil 13. března 1662 od Petra Františka Loubského z Lub. Jednalo se o jednu vesnici sousedící s jeho panstvím Červený Hrádek. Účel koupě byl tedy jasný – zaokrouhlit panství. Vesnice měla poplužní dvůr, ovocný sad a vinici. Jana Adama stála 9 000 zlatých. Dva tisíce činila záloha, kterou zaplatil hotově, zbytek měl Petru Františkovi splácet při každém následujícím platebním termínu. První splátka měla činit 500 zlatých, a to k jiřskému termínu následujícího roku, další splátka 750 zlatých o havelském termínu a poté každý další termín 750 zlatých až do úplného zaplacení.¹⁷⁶ V roce 1673 byl Okořín skutečně k Červenému Hrádku připojen.¹⁷⁷ Otazníkem pro nás zůstává Hrzánova platební potence. Musíme si uvědomit, že tato koupě následovala v poměrně krátkém časovém sledu po jeho sňatku s Marií Isabellou, která věnem přinesla do manželství 30 000 zlatých. Domnívám se, že tak značné finanční prostředky musel nejspíš vložit do stavby zámku Červený Hrádek (VII. kapitola).

Kolečské zboží se nacházelo ve slánském kraji mezi Kladnem a Kralupami, tedy zcela mimo oblast, kde tento rod vlastnil majetek tradičně (tj. v litoměřickém a žateckém kraji). Jan Adam jej zřejmě koupil jako tranzitní statek, kde si mohl odpočinout na vlastním při četných cestách do zemské metropole. Nacházela se tam tvrz z 16. století.¹⁷⁸ Hrzán koupil toto zboží 23. května 1671 od Anny Doroty Černínové rozené Oriesové za 12 400 zlatých. K tomuto zboží patřila ještě ves Týnec, nacházel se tam poplužní dvůr, zahrady, ovčín a mlýn. Sedm tisíc zlatých složil Hrzán zřejmě hotově, další peníze splácel.¹⁷⁹

Přestože podle rejstříku k deskám zemským nemáme zaznamenanou žádnou další koupi, Jan Adam stihl za svého života získat ještě zboží Pičín¹⁸⁰ v Podbrdském kraji, nedaleko Příbrami. O něm nám poskytuje informace pouze Berní rula. V roce 1654 byl jeho vlastníkem Martin Dubský z Vitiněvsi a zboží se skládalo ze vsí Pičín a Zbičiček.¹⁸¹

¹⁷⁵ NA Praha. Úřad desek zemských, inv. č. 580, jmenný rejstřík k deskám zemským.

¹⁷⁶ NA Praha. Desky zemské, sign. DZV 313, fol. M 1 kupní smlouva okořínského zboží.

¹⁷⁷ LIŠKOVÁ, M. (ed.). *Berní rula*, s. 509 – 510, 745.

¹⁷⁸ SEDLÁČEK, August. *Hrady, zámky a tvrze Království českého. Díl 8. Rakovnicko a Slánsko*. 3. vydání. Praha, 1996. s. 240.

¹⁷⁹ NA Praha. DZ, sign. DZV 389, fol. A 15 kupní smlouva kolečského zboží.

¹⁸⁰ Je uvedeno v jeho závěti, SOA Třeboň, pracoviště Jindřichův Hradec, CR, sign. 548, kart. 22, fol. 139 – 141 opis závěti Jana Adama.

¹⁸¹ HRADECKÝ, Emil (ed.) *Berní rula 26. Kraj Podbrdský*. Praha, 1952. s. 248 – 249.

VI. kapitola

Rodina

Jan Adam měl ze svých dvou manželství devět dětí. Ferdinanda Maxmiliána, Arnošta Karla a Johanu Magdalénu s první ženou, Marií Maxmiliánou z Valdštejna, Jana Leopolda, Zikmunda Valentina, Františka Guidobalda, Marii Polyxenu, Sylvii Kateřinu a Juditu z druhého manželství s Marií Isabellou z Lamberka. S jejich výchovou a vzděláním nejsme příliš seznámeni, jsme odkázáni na pouhé zlomky informací. Musíme si zároveň uvědomit, že takový počet dětí, respektive synů, kladl vysoké finanční nároky na toto vzdělání, protože zaplatit jen kavalírské cesty pro všechny syny muselo vyjít na celé jmění.

První Hrzánova žena zemřela zřejmě v druhé polovině padesátých let (III. kapitola), uváděn je rok úmrtí 1652,¹⁸² nicméně se můžeme domnívat, že by Jan Adam nemeškal s druhým sňatkem až do roku 1660. Jejich synové se tak narodili před rokem 1660. Rok narození Jana Leopolda spadá zřejmě mezi léta 1661 až 1663, nejdříve rok po svatbě Jana Adama s Marií Isabellou z Lamberka. Marie Isabella v dopise z 24. března 1681 uvádí, že syn Jan Leopold dosáhne dospělosti za tři měsíce, tedy v červnu roku 1681.¹⁸³ O narození Zikmunda Valentina ani Františka Guidobalda přesnější informace nemáme. Vzhledem k tomu, že Zikmund Valentin byl imatrikulován v roce 1683 na právnické fakultě Karlo-Ferdinandovy univerzity,¹⁸⁴ můžeme usuzovat, že se narodil kolem roku 1668, František Guidobald byl, dle chronologického řazení v závěti, nejmladším synem.

Při takovém počtu dětí můžeme uvažovat i o více domácích učitelích, kteří se podíleli na jejich vzdělávání. Stejně jako u jejich otce předpokládám následující vzdělání na jezuitském gymnáziu v Chomutově. Přeneseným dokladem o kavalírské cestě je pro nás korespondence Louise Dieudonné s Maxmiliánou Apoloníí Verdugovou, jejíhož syna doprovázel na kavalírskou cestu. Jan Adam zřejmě tohoto hofmistra Maxmiliáně Apolonii doporučil, doprovázel totiž na kavalírskou cestu jeho syna Ferdinanda Maxmiliána.¹⁸⁵ Můžeme předpokládat i to, že Jan Adam vypravil na kavalírskou cestu postupně všechny syny. Patrně zároveň je, že Hrzán sledoval měnící se trendy ve vzdělání, ke kterým patřilo již soustavnější studium na univerzitě. Tři z jeho synů jsou imatrikulováni na právnické fakultě

¹⁸² KELLER, K. *Hofdamen*, s. 174.

¹⁸³ NA Praha. SM, sign. H 66/6, kart. 897, dopis Marie Isabelly nejvyšším zemským úředníkům ze dne 24. března 1681.

¹⁸⁴ Archiv univerzity Karlovy. Sběrka matrik, sign. M 12.

¹⁸⁵ KUBEŠ, Jiří. Ze Španělska až do Horního Slezska. *Osudy Verdugů v habsburské monarchii v raném novověku*. Rukopis, v tisku.

Karlo-Ferdinandovy univerzity.¹⁸⁶ V roce 1674 je imatrikulován Ferdinand Maxmilián, v roce 1678 Jan Leopold a nakonec v roce 1683 i Zikmund Valentin.¹⁸⁷ Jaké byly výchozí majetkové poměry jeho potomků po Hrzánově smrti, nám říká poslední vůle Jana Adama.

Sepsání poslední vůle patřilo mezi základní povinnosti křesťana. Dispozice majetkem byla součástí procesu přípravy na dobrou smrt. V mnoha případech však smrtelná nemoc zastihla šlechtice nepřipravené a museli pořídit testament na poslední chvíli.¹⁸⁸ Toto byl zřejmě i případ Jana Adama. Zemřel 23. února 1681, poslední vůli sepsal na svém zámku Červený Hrádek dva dny před svou smrtí. Bohužel nevíme, v jakém zdravotním stavu trávil poslední měsíce i léta svého života a zda ho smrt opravdu zaskočila. Domnívám se však, že obsah testamentu by mohl napovědět tomu, že se smrtí opravdu nepočítal. Závěť je sepsána na Červeném Hrádku, jako svědci jsou povolány osoby z červenohrádeckého okolí - Friedrich Leopold Schmidtfeld, Jakub Dobřanský z Černého Mostu, Frantz Dobřanský z Černého Mostu, Jakub Bernard z Falkenštejna a Jan Max Holl.¹⁸⁹

V průběhu 17. století se napříč spektrem šlechtické společnosti prosadila právní instituce rodinného fideikomisu (*fideicommissum familiae perpetuum*, majorát), kterou šlechta přejala z právních systémů románských zemí. Fideikomis trvale zajistil nedělitelnost celého nebo části rodinného majetku a jeho neustálé předávání z generace na generaci podle zřizovatelem určené dědické posloupnosti. V naprosté většině případů byl zajištěn poslední vůlí testátora, který v tomto dokumentu jasně vymezil jeho rozsah. Jen v období vlády Leopolda I. vzniklo takových fideikomisů nejméně 28.¹⁹⁰ Jan Adam rodinný fideikomis nezřídil. Vzhledem k tomu, že zemřel v ne tak vysokém věku, mohl se domnívat, že tak ještě bude moci v pozdější době učinit. Nicméně se tak nestalo, majetek v závěti rozdělil a zřejmě jen shodou náhod nedošlo k jeho dalšímu tříštění. Podívejme se však, jaký byl plný obsah závěti a jak se rozhodl své pozemské statky rozdělit.

Úvodní pasáž testamentu začíná invokací, ve které Jan Adam vyzývá svatou Trojici. Přítomností této krátké modlitby chtěl testátor naznačit, že závěť píše v přítomnosti Boha a jeho jménem. Učinění poslední vůle je v jeho mysli nástrojem spasení.¹⁹¹ Následuje

¹⁸⁶ O měnících se trendech ve vzdělání více CERMÁN, Ivo. Vzdělání a socializace kancléře Rudolfa Chotka. In *Český časopis historický* 4, 2003. s. 818 – 853. Týž. Zrození osvícenského kavalíra (Vzdělání a cestování Jana Karla z Dietrichsteina). In *Časopis Národního muzea – řada historická* 3 – 4, 2004. s. 157 – 190. Pomalu byl opouštěn model samotné kavalírské cesty. Vrstující nároky na vzdělání byrokrata si vyžádalo soustavné univerzitní vzdělání.

¹⁸⁷ Archiv univerzity Karlovy. Sběrka matrik, sign. M 12.

¹⁸⁸ KRÁL, P. *Mezi životem*, s. 17.

¹⁸⁹ SOA Třeboň, pracoviště Jindřichův Hradec, CR, sign. 548, kart. 22, fol. 139 – 141 opis závěti Jana Adama.

¹⁹⁰ KUBEŠ, J. *Reprezentační funkce sídel vyšší šlechty z českých zemí (1500-1740)*. České Budějovice, 2005. (disertační práce obhájená na HÚ FF JČU). s. 150 – 152.

¹⁹¹ KRÁL, P. *Mezi životem*, s. 27 – 28.

vysvětlení, proč se rozhodl sepsat tuto poslední vůli. Našla si jej nemoc a je pouze malá naděje na uzdravení. Tělo má být pohřbeno v Chomutově u jezuitů v jeho kapli.¹⁹² Výčet dědiců začíná svou ženou Marií Isabellou, které odkazuje 30 000 zlatých, které mu přinesla věnem a které jí dle svatební smlouvy po jeho smrti náleží.¹⁹³ Manželka měla nárok na vdovské sídlo. Marie Isabella si mohla vybrat místo, kde bude nadále žít – a to mezi pražským palácem, Skalkou a Červeným Hrádkem. Tradiční je i odkaz koňského spřežení s kočárem. Kočár jí měl zajistit mobilitu, aby nebyla vězněm svého vdovského sídla a nedošlo k její společenské izolaci.¹⁹⁴ Následují jeho děti. Dospělí synové Ferdinand Maxmilián a Arnošt Karel si mají stejným dílem rozdělit panství Červený Hrádek včetně veškerého vybavení. Jan Leopold má dostat dům v Praze, Koleč, Pičín a Skalku. Zikmund Valentin a František Guidobald „*sollen sich in mein auf Interesse ausgeliehen paar gelt, in gleiche theill haben.*“ Pojmeme Interesse jsou zřejmě míněny úroky z vloženého kapitálu, o jaký kapitál se však jednalo, nevíme.¹⁹⁵ Dcery Marie Polyxena, Sylvie Kateřina a Judita mají dostat 6 000 zlatých. Tisíc tolarů má sloužit na zádušní mše, 3 000 zlatých si mají rozdělit chudí na panstvích Červený Hrádek, Skalka i Koleč, 300 zlatých je dar kostelu v Údlících, sloužící mají dostat dvojité služné.

Ferdinand Maxmilián a Arnošt Karel se tedy ujali panství Červený Hrádek. Arnošt Karel však již v říjnu roku 1681 prodal svou část panství staršímu bratrovi. Ferdinand Maxmilián se však začal zadlužovat, můžeme předpokládat, že značné výdaje vynaložil např. na dostavbu Červeného Hrádku, se kterou započal již jeho otec (VII. kapitola). Jeho zadlužení bylo nakonec neúnosné a prodal celé panství zpět Arnoštu Karlovi, který převzal jeho dluhy a jemu měl splácet více jak 6 000 zlatých ročně.¹⁹⁶ I Arnošt Karel se zřejmě dostal do finančních potíží, protože část panství prodal dalšímu bratrovi Zikmundovi Valentinovi. Arnošt Karel zemřel zřejmě v roce 1697, kdy po něm zbytek panství zdědil Zikmund Valentin. Můžeme tak předpokládat, že Ferdinand Maxmilián zřejmě zemřel již před Arnoštem Karlem.¹⁹⁷ O nejmladším synovi Františku Guidobaldovi nemáme vůbec žádné informace, domnívám se, že zemřel krátce po svém otci.¹⁹⁸

¹⁹² Jedná se o kostel sv. Ignáce při chomutovské jezuitské koleji.

¹⁹³ NA Praha, SM, sign. H 66/6, kart. 897, svatební smlouva z 9. května 1660.

¹⁹⁴ KRÁL, P. *Mezi životem*, s. 50.

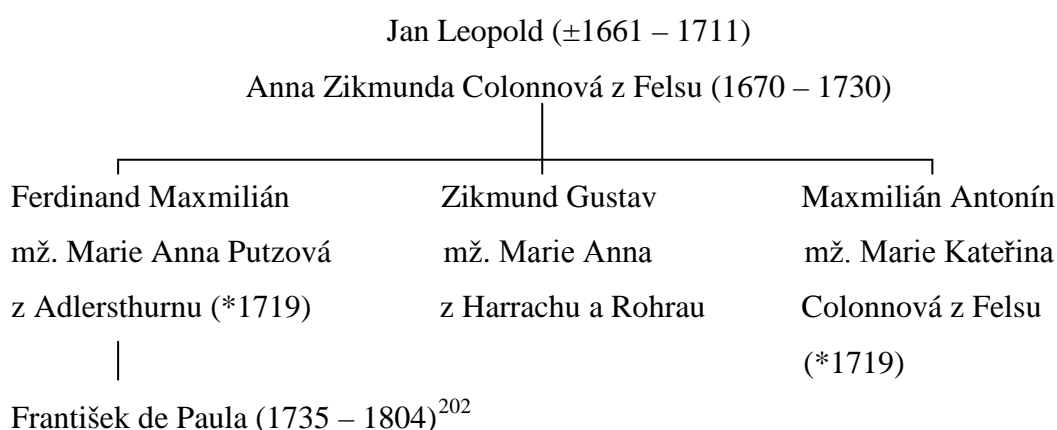
¹⁹⁵ KUBEŠ, J. *Reprezentační funkce*, s. 63.

¹⁹⁶ SEDLÁČEK, A. *Hrady, D. 14.*, s. 270. Celkové zadlužení Ferdinanda Maxmiliána srov. SOA Třeboň, pracoviště Jindřichův Hradec, CR sign. 548, kart. 22, fol. 118 – 119 výpis z desek zemských, dluhy Ferdinanda Maxmiliána.

¹⁹⁷ SEDLÁČEK, A. *Hrady, D. 14.*, s. 270.

¹⁹⁸ Např. WURZBACH, C. *Biographisches Lexikon*, 9. T, s. 1863 jej vůbec mezi syny Jana Adama nezmiňuje.

Další z bratrů, Jan Leopold († 1711), který dědil po otci Skalku a Koleč, dědil navíc po Kašparu Zdeňkovi Kaplířovi ze Sulevic Milešov a Nedvědic.¹⁹⁹ Nedosáhl na žádný ze zemských úřadů. S manželkou Annou Zikmundou rozenou Colonnovou z Felsu měl syny Zikmunda Gustava, Ferdinanda Maxmiliána a Maxmiliána Antonína. Syn Ferdinand Maxmilián rozmnožil otcovské panství díky sňatku s Marií Annou Putzovou z Adlersturnu. Ta po svém otci Janu Ignácovi zdědila v roce 1718 panství Podsedice a Dlažkovice, sousedící s panstvím Skalka. Na počátku 30. let 18. století se dostala tato větev do finančních potíží a celé spojené panství bylo v roce 1731 prodáno Hatzfeldům.²⁰⁰ Jejich nejvýznamnějším potomkem byl František de Paula (1735 – 1804), v roce 1779 se stal kardinálem, od roku 1800 byl biskupem v uherském Szombathely.²⁰¹

Nejvyšší ambice z potomků Jana Adama nakonec prokázal syn Zikmund Valentin († 1726). Je u něj patrná standardní kariéra následující po kavalířské cestě – stal se komorníkem, tajným radou a jako jediný z Hrzánových synů dosáhl na nejvyšší zemský úřad. Od roku 1716 byl direktorem české komory, v roce 1719 byl jmenován dokonce jejím prezidentem. V roce 1607 prodal panství Červený Hrádek Janu Jáchymovi Ondřejovi z Lichtenštejna.²⁰³ Patrný byl jeho finanční potenciál po této majetkové transakci – byl věřitelem např. rodu Kolovratů. Před rokem 1708 se dostal Jan František Kolovrat do finanční krize a díky tomu získal Zikmund

¹⁹⁹ Srov. KALISTA, Zdeněk. *Čechové, kteří tvořili dějiny světa*. 3. vydání. Praha, 2009. s. 130 – 135. Kašpar Zdeněk (1611 – 1686) vstoupil již před rokem 1634 do císařského vojska, za třicetileté války se stal nejvyšším velitelem osmi setnin kyrysníků, po skončení třicetileté války pokračoval dál ve vojenské kariéře, v roce 1672 se stal vojenským guvernérem Tyrolska, o dva roky později se stal generálním vojenským komisařem - měl na starost veškeré vojenské zásobování i ubytování, vojenskou kariéru zakončil při obléhání Vídně Turky v roce 1683. V tomto roce dosáhl také na hodnost polního maršála. Přestože byl třikrát ženatý, neměl žádného potomka.

²⁰⁰ URL: <<http://www.hrady.cz/?OID=2963>> , [cit. 2010-06-28].

²⁰¹ URL: <<http://www2.fiu.edu/~mirandas/bios1779.htm>> , [cit. 2010-06-28]. *Ottův slovník naučný*, 11. díl, s. 813. Szombathely leží v dnešním západním Maďarsku, v blízkosti rakousko-maďarské hranice.

²⁰² NA Praha. Genealogicko-heraldická sbírka Wunschwitz, sign. 441, kart. 14 (rodokmen).

²⁰³ SEDLÁČEK, A. *Místopisný slovník*, s. 45.

Valentin dva domy na Hradčanech (dnešní Hrzánský palác).²⁰⁴ Nevíme však, jak s těmito finančními prostředky nakládal následně, protože došel k finančnímu úpadku.²⁰⁵ S manželkou Annou Veronikou Černínovou z Chudenic měl syna Jana Adama, který se ujal jeho zadlužené pozůstalosti. O dalších osudech této větve bohužel nic nevíme.

²⁰⁴ VLČEK, Pavel et al. *Umělecké památky Prahy. [Díl 4], Pražský hrad a Hradčany*. Praha, 2000. s. 402.

²⁰⁵ *Ottův slovník naučný, D. 11*, s. 813.

VII. kapitola

Reprezentace

Nedílnou součástí mentální výbavy šlechtice byla tendence reprezentovat vlastní stav. Tato činnost byla jednou z hlavních náplní jeho života. Aby jí mohl vykonávat, potřeboval k tomu dostatečné finanční prostředky. Byla cestou k dosažení společenské role, ke které se šlechtic cítil být předurčen. Na reprezentaci se nedalo šetřit, přesto si musel stanovit určitou hranici, kterou nemohl přestoupit. Pokud jí překročil, mohl přijít finanční bankrot. Sami šlechtici se vzájemně sledovali a bylo potřeba si dát pozor na to, aby úroveň reprezentace nepřesáhla meze daného stavu. Šlechtic, který na patřičné úrovni nereprezentoval, budil dojem podivína a skrblika, na druhou stranu mohl dojít posměchu i nepřiměřenou reprezentací. Ostatní si totiž byli velmi dobře vědomi neudržitelnosti tohoto stavu. Ve své podstatě příjmy plynoucí do šlechticovy pokladny byly určeny především k tomuto účelu. Byl to totiž i způsob, jak zvýraznit svou ekonomickou potenci a vystavit jí na odiv. Především ambiciózní šlechtic musel vydat nezanedbatelné částky na vytvoření určité „image“.²⁰⁶

Reprezentačních aktivit bylo několik základních druhů, které vyplývaly ze šlechtického životního stylu. Jednalo se především o patřičnou úroveň bydlení (z toho vyplývaly přestavby a novostavby městských i venkovských sídel a jejich zařízení), úroveň dopravních prostředků (kvalitní koně, módní kočáry), kvalitní odívání, výdaje na výchovu a vzdělání potomstva (školy, kavalírská cesta) či sbírání uměleckých předmětů. Určité výdaje musel šlechtic vynaložit i na provoz své domácnosti – byly to výdaje na dvůr a služebnictvo.

VII. 1. Dvůr a služebnictvo

Provoz šlechtického dvora i jeho panství zajišťovalo množství lidí. Všem těmto osobám zajišťujícím provoz okolo šlechtice, jeho rodiny i jeho panství náležela odměna ve formě peněžitého služného. Dvorem rozumíme osoby dlouhodobě spjaté s některým ze šlechticových sídel. Stejně jako se lišily osobnosti jednotlivých šlechticů, lišila se i struktura jejich dvora. U šlechtické aristokracie můžeme najít i stovky dvořanů. Samozřejmě, že nižší šlechta si tak rozsáhlý dvorský aparát nemohla dovolit. Musíme také rozlišit význam sídla, u kterého se tento dvůr vytvořil. Rozsáhlejší dvůr najdeme samozřejmě tam, kde byla šlechticova hlavní rezidence.²⁰⁷ Nejčastějším označením osob pobývajících na šlechtických

²⁰⁶ MAŤA, P. *Svět*, s. 228-236.

²⁰⁷ BŮŽEK, V. – HRDLIČKA, J. – KRÁL, P. – VYBÍRAL, Z. *Věk urozených*, s. 195 – 197.

dvorech jsou pojmy „dvořan“, „úředník“, „služebník“ či „čeled’“. Už z těchto pojmů je patrná různá kompetence těchto osob. Úředníky byli placení zaměstnanci šlechtice, kteří stáli na předních příčkách dvorského organismu i ústředních správních orgánů jednotlivých panství. Úředníkem byl např. hejtman panství. Větší počet osob tvořili tzv. služebníci. Za prokazovanou službu se jim vyplácely peněžní částky i naturální požitky. Slovem čeled’ rozumíme osoby zaměstnané v hospodářských dvorech na panství.²⁰⁸ Z tohoto počtu osob však musíme vymezit dvůr v užším a širším smyslu.

Do kompetence dvora v užším smyslu patřily všechny osoby, starající se o správu šlechticova obydlí. Zpravidla tento dvůr vedl hofmistr či komorník, kterému podléhali lokajové, pážata, dveřníci i osobní služebníci daného šlechtice. K těmto osobám řadíme i osoby, které měly blízko přímo k šlechticově rodině, jako lékař, kaplan, chůva či vychovatel dětí. Na pomezí užšího a širšího dvora stál písař či osobní sekretář velmože. Měl často na starost veškeré písemnosti, ať už se jednalo o osobní šlechticovu korespondenci, či písemnou agendu týkající se správy panství. Širší dvůr zahrnoval i další osoby, které se podílely na správním systému panství.²⁰⁹

Na největším Hrzánově panství a zároveň při jeho hlavní venkovské rezidenci, v Červeném Hrádku sloužilo v roce 1651 celých 33 osob. V čele tohoto panství stál hejtman, jako jeho kancelářský personál můžeme označit dva písaře – důchodního písaře, který měl na starost záznamy o příjmech a výdajích na panství, o odváděné kontribuci i o splnění robotních povinností poddaných, a obilního písaře. O lesy se staral lesník („*Forstmeister*“), o stáje Jana Adama štolba, tři stájní sloužící a dva kočí. Provoz vlastní domácnosti řídil komorník, k ruce mu byli tři lokajové. V kuchyni stál v čele kuchař, pomáhali mu dva kuchtíci. Podávání jídla zabezpečoval stolník. Nelze pominout ani zahradníka, hlídače brány, ale i „*Hundtsjung*“, tedy zřejmě mladíka, který zabezpečoval péči o psy, zřejmě k účelu honitby. Jak tedy vidíme, jen základní provoz zámku a jeho nejbližšího okolí zajišťovalo množství osob. Daleko menší byl však personál manželky Jana Adama, Marie Maxmiliány z Valdštejna. Ke své potřebě měla pouhých devět osob, všechny ženského pohlaví. Jednalo se o služky, chůvu a služku pro děti.²¹⁰ Jedná se zřejmě o standardní velikost dvora zemsky orientované šlechty. Průměrný dvůr šlechtice hraběcího stavu tehdy zahrnoval běžně asi 30 – 50 osob.²¹¹

²⁰⁸ *Tamtéž*, s. 200 – 201.

²⁰⁹ *Tamtéž*, s. 202 – 205.

²¹⁰ ZAHRADNÍKOVÁ, M. – ŠTREJNOVÁ, E. (edd.) *Soupis poddaných*, s. 55 – 60.

²¹¹ KUBEŠ, J. Sídla Jana Jiřího Jáchyma hraběte Slavaty z Chlumu a Košumberka (1634/37-1689) v proměně, *Scientific Papers of the University of Pardubice, Series C, Faculty of Humanities*, 9, 2003, s. 55-87, zde s. 65.

U jednotlivých poplužních dvorů, kterých bylo dohromady na panství deset, sloužil další vysoký počet osob, v závislosti na velikosti dvora to bylo tři až šestnáct osob. V čele každého stál šafář. U vrchnostenského pivovaru sloužilo pět lidí.²¹²

Zajímavé by bylo v budoucnu srovnat počet osob podílejících se na správě panství i chodu domácnosti. Můžeme předpokládat, že v souvislosti s přestavbou Červeného Hrádku (viz dále) se začala rozvíjet i kultura na tomto zámku, především z důvodu zvyšujících se nároků na reprezentaci, v roce 1651 nenacházíme žádnou osobu pečující o kulturní život na zámku.

Domnívám se, že podobnou strukturu dvora, v menším měřítku, bychom mohli hledat i na panství Skalka.

VII. 2. Rezidenční síť a stavební činnost

Termín šlechtická rezidence zpravidla označuje sídlo různých kategorií, jako hrad, zámek, tvrz, letohrádek, palác i dům. Ve své podstatě měla sloužit k ubytování šlechty a jeho okolí bez ohledu na skutečnost, zda tuto funkci plnila soustavně, pravidelně, zřídka, či dokonce nikdy. Rezidence tedy nemusela být skutečným „bydlištěm“ šlechty. Stavba i přestavba těchto sídel často vyšla na celé jmění.²¹³

Podíváme-li se zpět na kariéru Jana Adama Hrzána (IV. kapitola), vykonával za svůj život několik funkcí, které byly neodmyslitelně spjaty s cestováním. Jako hejtman žateckého a litoměřického kraje setrval v těchto krajích a musel v těchto místech také někde pobývat. To samé můžeme říct o jeho působení v komorním a dvorském soudu. Tato funkce si vyžadovala po několik týdnů v roce jeho přítomnost v Praze. Šlechtici jeho postavení nepřislušelo ubytování v pražských hostincích, musel mít nějaké trvalé sídlo v Praze.

Cílem této podkapitoly není popsat jeho přesné pobyty na jednotlivých sídlech, protože si toto téma vyžaduje sledování kontinuálních pramenů, jakými byly např. deníkové zápisky, které k dispozici nemáme. Jde spíše o to ukázat, že tyto příbytky, přestože nebyly vždy přestavěny dle dobové módy, sloužily i v druhé polovině 17. století jako pravidelně využívaná sídla.

²¹² ZAHRADNÍKOVÁ, M. – ŠTREJNOVÁ, E. (edd.) *Soupis poddaných*, s. 55-60.

²¹³ MAŤA, Petr. Soumkrak venkovských rezidencí. „Urbanizace“ české aristokracie mezi stavovstvím a absolutismem. In BŮŽEK, V. – KRÁL, P. (edd.) *Aristokratické rezidence a dvory v raném novověku*. (= Opera Historica 7). České Budějovice, 1999. s. 139. BŮŽEK, V. – HRDLIČKA, J. – KRÁL, V. – VYBÍRAL, Z. *Věk urozených*, s. 253-254.

Červený Hrádek, budoucí nejrepresentativnější Hrzánovo sídlo, byl původně středověkou tvrzí. Na jejím místě nechal před rokem 1415 vystavět hrad tehdejší majitel červenohrádeckého panství, Jetřich Kraa. Původně se hrad nazýval podle nedaleké vsi Borek. Za husitských válek utrpěl značné škody, v roce 1421 byl vypálen, záhy potom však opraven. Nejdéle v roce 1437 se objevil název Červený Hrádek: „*in castro Borek alias Czerweny hradek*.“ Pojmenování získal zřejmě díky barvě zdiva či červené barvě střešní krytiny.²¹⁴ Před polovinou 16. století jej vlastnil Šebestián z Veitmile, po polovině století byl prodán Kryštofovi z Karlovic. V roce 1579 se dostal do držení Hasištejnských z Lobkovic. Bohuslav Felix mu zřejmě vtiskl renesanční podobu. Po něm dědil syn Bohuslav Jáchym Hasištejnský z Lobkovic, který panství směnil se svým bratrancem Jiřím Popelem z Lobkovic za Mladou Boleslav a Kosmonosy. Po Lobkovicově pádu bylo panství i se zámek spravováno královskou komorou, v roce 1605 rozhodl král o jeho prodeji Adamovi Hrzánovi. Podle komorního urbáře z roku 1606 byl Červený Hrádek „*již všelikými potřebnými místnostmi opatřen a dostavěn*.“²¹⁵ Po Adamově smrti se ujal panství jeho syn Jan a po jeho časně smrti ho spravovala vdova Sabina Žofie z Vřesovic. Za třicetileté války byl zámek několikrát obléhán, dobyt, vydrancován, dvakrát vypálen. Nejprve v roce 1631 Sasy, podruhé v roce 1639 Švédy. To již spravovala panství i zámek matka Jana Adama, Sabina Žofie z Vřesovic.²¹⁶

Jan Adam se ujal panství v roce 1646. Na počátku padesátých let rozhodl o vystavění nového zámku, protože starý, renesanční zámek se kvůli škodám ze třicetileté války pomalu nedal obývat. Přípravné práce začaly v roce 1655, kdy byla postupně zbořena hradební zeď i opevnění, zasypány příkopy a zbořena většina hlavní budovy.²¹⁷ Se samotnou stavbou se začalo na počátku šedesátých let. Největší objem prací je sledovatelný po roce 1669. Původně se stavělo zřejmě podle architektonického plánu Santina Bossi, kamenické práce zajišťoval Giovanni Baptista a Bernard Feretti, štukatérské práce zde odvedl Giovanni Battista Brandi. Přestože na zámku není autorsky Antonio Porta doložen, můžeme se domnívat, že na počátku sedmdesátých let začal do průběhu stavby zasahovat. Tohoto architekta povolal do Čech před rokem 1665 Kašpar Zdeněk Kaplíř ze Sulevic, pro kterého stavěl zámek v nedalekém Milešově.²¹⁸ Jeden ze synů Jana Adama, Jan Leopold, dědil po tomto posledním Kaplíři ze Sulevic jeho majetek i jméno. Přestože nemáme doloženy žádné kontakty pro toto období

²¹⁴ BINTEROVÁ, Zdena. *Červený Hrádek u Jirkova*. Chomutov, 1997. s. 3-4.

²¹⁵ NAŇKOVÁ, Věra. *Červený Hrádek*. Chomutov, 1974. neustránkováno.

²¹⁶ BINTEROVÁ, Z. *Červený Hrádek*, s. 5-11.

²¹⁷ *Tamtéž*, s. 12.

²¹⁸ VLČEK, P. *Ilustrovaná encyklopedie*, s. 86.

mezi Kaplířmi ze Sulevic a Hrzány z Harasova, hledala bych souvislost s působením Porty na Červeném Hrádku právě zde. Snad byl Janu Adamovi Antonio Porta doporučen. Stavba značně pokročila po roce 1673, kdy v účtech figurují položky za kamenické a zednické práce v horních pokojích. Jsou uvedeny i účty za kamna a tesařské a truhlářské práce.²¹⁹

Do roku 1675 byl zámek postavený. Dokládá to nápis nad vchodem „*Hanc arcem ex fundamento aedificavit Dns Dns Joanes Adamus S. R. I. comes ab Harras*“ s tímto letopočtem.²²⁰ Z roku 1672 pochází zámecká kaple sv. Jana Křtitele. Po smrti Jana Adama se ve stavbě nadále pokračovalo. V letech 1684-1685 zde působil jako štukatér Giovanni Spatz a hlavně ve stejném období i architekt Jean Baptiste Mathey. Sochařskou výzdobu měl na starost Jan Brokoff – otec slavného Ferdinanda Maxmiliána Brokoffa, který se zde narodil a který dostal jméno po kmotrovi, kterým byl sám Ferdinand Maxmilián Hrzán. Po roce 1697, kdy se panství ujal Zikmund Valentin Hrzán, dochází k dalšímu velkému zásahu do vzhledu zámku, k výstavbě dvouramenného schodiště.

Příloha I. Červený Hrádek, čelní pohled (foto J. Kubeš)

²¹⁹ Rozbor účtů provedla na počátku sedmdesátých let Věra Naňková. Srov. NAŇKOVÁ, V. *Červený Hrádek*, nestránkováno.

²²⁰ *Tamtéž*.

Příloha II. schodiště zámku z roku 1697 (foto M. Strouhalová)

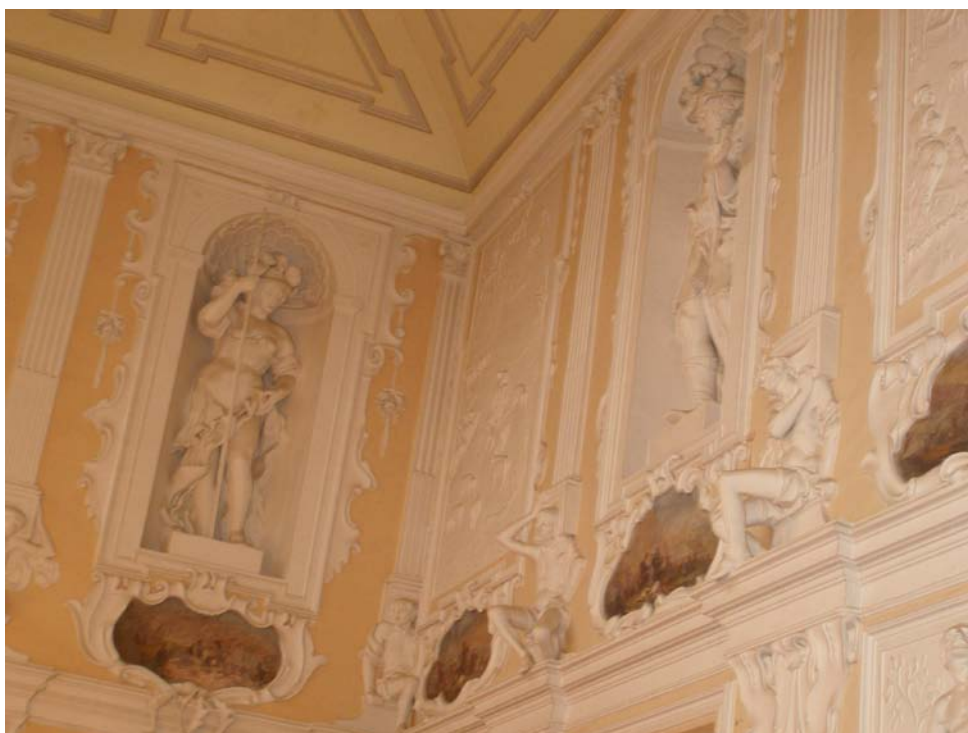
Zámek byl (a především do dnešní doby i je, a to téměř v nezměněné podobě) čtyřkřídlovým objektem s přízemní arkádou v nádvoří a vnějšími fasádami členěnými vysokým pilastrovým řádem.

Příloha III. nádvoří zámku Červený Hrádek (foto M. Strouhalová)

Prvně zde byl porušen blokový charakter zámku, střední část křídla byla vyznačena rizalitem s pavilonovou nadstavbou, nad kterou se tyčila malá věž. Ta byla později zbořena. Tato pavilónová nadstavba byla motivem, který v pozdějším období ovládl českou barokní zámeckou architekturu. Nejreprezentativnější místností je dvoupatrový sál o dvou podlažích s bohatou štukovou výzdobou převážně raně barokního charakteru s loveckými a mytologickými motivy. Stěny v přízemí sálu člení portály s jelínky a krb s reliéfem. Zdobnější je patro sálu, jeho stěny zdobí kanelované pilastry a niky ve štukovém rámování s monumentálními mytologickými sochami. Četné lovecké motivy odkazují zřejmě na skutečnost, že majitel byl v letech 1665 až 1680 nejvyšším lovčím.²²¹

Na společenskou funkci Červeného Hrádku ukazuje především reprezentační sál. Ten většinou neplnil každodenní úlohu, byl místem konání různých slavnostních a svátečních událostí, které počítaly s širším publikem.²²²

Příloha IV. detail reprezentačního sálu (foto M. Strouhalová)

Vysoce hodnocen byl zámek i v 19. století. Sommer o Červenému Hrádku napsal, že: „*Das Schloß gehört unter die schönsten Gebäude dieser Art in ganz Böhmen*“, rakousko-americký novinář Charles Sealsfield (1793-1864), když projížděl předbřeznovými Čechami,

²²¹ NAŇKOVÁ, V. *Červený Hrádek*.

²²² KUBEŠ, Jirí. Hlavní sál – sebereflexe šlechty ve výzdobě společenských místností venkovských rezidencí (na příkladě českých zemí 17. a první poloviny 18. století). *Česko-slovenská historická ročenka 2005*, Brno 2005, s. 31.

nemohl nezaznamenat zdejší okouzlující architekturu: „*Několik vévodů, knížat a řada hrabat zde tráví léto na svých zámcích a venkovských sídlech, z nichž mnohá se vyrovnají, pokud je nepředčí, nejkrásnějším venkovským sídlům v Anglii. Nejpůsobivější jsou zámky Jezeří, Postoloprty, Krásný Dvůr, Červený Hrádek, Sukorady a především Roudnice.*“²²³

Na své druhém největším panství, na Skalce, vlastnil Jan Adam stejnojmenné sídlo Skalka. Nad dnešním zámekem stál původní hrad, vystavěný zřejmě ve 14. století. Panství i s hradem vystřídalo několik majitelů, jako Hanuše ze Sulevic, Jana z Vřesovic, Jana Kaplíře ze Sulevic. Po posledním jmenovaném dědila panství jeho dcera Anna, která v roce 1579 zapsala toto panství svému manželovi, Adamovi Hrzánovi. V období působení Hrzánů z Harasova na tomto panství zřejmě přestal být hrad obýván. Definitivní zánik hradu přineslo zpuštění Švédy v roce 1639. Po polovině 17. století se rozhodl Jan Adam Hrzán vybudovat nové sídlo. Dal tak vzniknout raně baroknímu zámku. Na stavbu byly použity zbytky zdiva z původního hradu.²²⁴

Příloha V. hrad a zámek Skalka (foto internet)

²²³ SOMMER, J. G. *Das Königreich Böhmen*, s. 137. HLAVAČKA, Milan. *Cestování v éře dostavníku: všední den na střeoevropských cestách*. Praha, 1996. s. 124.

²²⁴ Zámek dnes stojí v obci Vlastislav na Lovosicku. Bohužel není prozatím kunsthistoriky povšimnut. Není však vyloučeno, že se mohl na stavbě i zde podílet Antonio Porta, který v témže období projektoval nedaleké zámky Libochovice a Roudnice nad Labem. DURDÍK, Tomáš. *Ilustrovaná encyklopedie českých hradů*. Praha, 1999. s. 500. URL: <<http://www.mojemesto.cz/vlastislav-565873.html>> [cit. 2010-06-25].

Šlechtic se však nemohl obejít bez pražského sídla. V Praze, jako v české metropoli, byli vázáni především čeští zemští úředníci, kteří zde trávili mnoho času.²²⁵ Podle Berní ruly z roku 1654 Jan Adam vlastnil jeden takový dům. Jednalo se o šosovní, tedy městský dům na Malé Straně, v Letenské ulici č. p. 120, dnes známý jako Windischgrätzovský palác či Palác Kagerů ze Štampachu.²²⁶ Původně se na tomto místě rozkládala zahrada řečená Na písku, kterou koupila v roce 1617 malostranská obec a rozparcelovala ji na díly, které prodávala zájemcům o stavbu domů. Kdy přešel do držení Hrzánů nevíme, první zmínka o jeho držbě je až v Berní ruce. Neznáme bohužel ani přesnou původní podobu tohoto domu. Dnešní podoba domu slučuje původní dva objekty, které spolu dříve sousedily. Téměř s jistotou můžeme říci, že Jan Adam nebyl stavebníkem tohoto objektu, protože je jeho vznik datován mezi léta 1640 – 1652. Průčelí bylo raně barokní, podle něj nechala i hraběnka z Rantzau (která koupila od Jana Leopolda Hrzána dům v roce 1693) analogicky upravit i druhý objekt. Ploché průčelí rámuje po stranách průběžné lizény. Nad portály jsou umístěny balkony v úrovni prvního patra. Okna jsou sdružena do dvojic, každou dvojici završuje suprafenestra, v prvním patře trojúhelníkového, ve druhém segmentového tvaru. Autor vyšel zřejmě z tvorby Antonia Porty. Z raně barokní fáze stavby se dochovaly ještě klenby v přízemí a hlavní nosné konstrukce. Na počátku 19. století získala dům Leopoldina Windischgrätzová, název tak pochází z vývoje 18. a počátku 19. století.²²⁷

Tuto hlavní strukturu rezidenční sítě Jana Adama doplňují i menší sídla, většinou přestavbou nedotknuté tvrze, které sloužily především jako tranzitní sídla na cestách do Prahy. Jedním z takových byla např. tvrz Koleč ve stejnojmenné vsi.²²⁸

²²⁵ KUBEŠ, Jiří. *Reprezentační funkce*, s. 122.

²²⁶ LÍVA, Václav (ed.). *Berní rula 3. Pražská města*. Praha, 1949. s. 122.

²²⁷ LEDVINKA, V. – MRÁZ, B. – VLNAS, V. *Pražské paláce. Encyklopedický ilustrovaný přehled*. Praha, 1995. s. 145-146; VLČEK, P. – HAVLOVÁ, E. *Praha 1610 – 1700. Kapitoly o architektuře raného baroka*. Praha, 1998. s. 305-306.

²²⁸ SEDLÁČEK, A. *Hrady, D. 8.*, s. 240.

VIII.

Závěr

Mohli jsme sledovat základní momenty životní cesty Jana Adama Hrzána z Harasova. Narodil se zřejmě v roce 1626 z manželství Jana Hrzána z Harasova a Sabiny Žofie z Vřesovic. Kariérní dráhu začal v řadových funkcích (komorník císaře Ferdinanda III., rada v říšské dvorské radě, přísedící zemských soudů). V kariéře pokračoval v nižších zemských správních úřadech (hejtman žateckého a litoměřického kraje). Přestože jsou patrné již jeho dřívější snahy o docílení vyššího úřadu (1663 žádal svého tchána Jana Maxmiliána z Lamberka o přímluvu, aby se stal nejvyšším mincmistrem), dosáhl vyššího zemského úřadu až v roce 1665. V tomto roce byl jmenován nejvyšším lovčím Království českého. O rok později byl jmenován i mimořádným místodržícím a v tomto roce dosáhl také povýšení do stavu říšských hrabat.

Známý je jako stavebník zámku Červený Hrádek u Jirkova. Tato finančně náročná stavba zřejmě zapříčinila jeho malý majetkový vzestup – za celý život prikoupil pouze zboží Okořín, Koleč a Pičín.

Společenským vzestupem byly i jeho sňatky s příslušnicemi významných rodů habsburské monarchie (Marie Maxmiliána z Valdštejna a Marie Isabella z Lamberka). Z těchto manželství měl dohromady devět potomků, majetek jeho rodu se nakonec soustředil do rukou dvou z nich – Jana Leopolda a Zikmunda Valentina. O jeho kontaktech s nadnárodní šlechtou habsburské monarchie svědčí spříznění jeho potomků s příslušnicemi rodů Colonnů z Felsu, Putzů z Adlersturnu.

Pokud bychom si měli odpovědět na otázku, zda se v jeho osobě zrodil „barokní kavalír“, domnívám se, že můžeme odpovědět kladně. Je patrná jeho snaha o kariérní dráhu, udržování kontaktů na velmi vysoké úrovni i nákladná reprezentace ve formě stavební činnosti. Musíme samozřejmě uvažovat v intencích toho, že nepatřil k aristokracii své země. Jeho finanční prostředky byly omezené a víme, že majetek se rovnal možnosti participace na moci.

Nedostatkem v možnosti výzkumu je omezená pramenná základna – Hrzánové z Harasova nemají rodinný archiv. Výzkum by mohl pokračovat po zpracování fondu Velkostatek Červený Hrádek, uloženém ve Státním oblastním archivu Litoměřice, kde se nachází přes 600 běžných metrů archiválií týkajících se panství Červený Hrádek.

IX. Summary

Johann Adam Hrzán of Harasov (about 1626-1681) was a nobleman from an old czech family. He was the ordinary rich nobleman, he didn't stay on the top of an nobleman hierarchy. This work deals with his life. Goals of this work are described in the first chapter, the second chapter deals with the history of Hrzán's family. In the third chapter, we can see his educational way and his two marriages. His career is described in the fourth chapter, the fifth chapter deals with his possession. The sixth chapter is devoted to his family, the last one is about his residences, building this residences and about structure of his court.

Johann Adam's parents were Johann Hrzán of Harasov († 1629) and Sabina Sophie from Vřesovice. Learning process probably took him to the Jesuitical school in Chomutov, then he went to grand tour of which he returned in late 1645 or 1646. After returning from this grand tour he started building his career. He became chamberlain of the Emperor Ferdinand III. and his advisor, also observer by provincial judges courts. His continued as a hetman of the saaz and Litoměřice's region. In 1665 he was appointed to the Office of the Royal Highest Huntsman in Bohemia. A year later came the promotion to the status of a count. In the same year, he was also appointed to the governorship in Bohemia.

His first wife was Marie Maximiliana of Wallenstein. They had sons Ferdinand Maximilian and Ernst Karel. Marie Maxmiliana died in the second half of the 60's. In 1660, he married again, this time with Maria Isabella of Lamberg. They had three other sons: Johann Leopold, Sigismund Valentin and Francis Guidobaldo.

The basis of his possessions were estates Červený Hrádek in saaz region and Skalka in Litoměřice's region. Both he inherited from his father Johann Hrzán. He bought in 1662 the village Okořín, in 1671 goods Koleč. He also bought the goods Pičín, but we don't know what time.

He became known as the builder of the baroque castle Červený Hrádek near Jirkov. He began with this building at the end of 50's, the building completed his sons Ferdinand Maxmilian and Sigismund Valentin.

X. Soupis pramenů a literatury

I. Prameny nevydané

a) Národní archiv Praha

Česká dvorská kancelář, kart. 444 (povýšení Jana Hrzána do panského stavu a Jana Adama Hrzána z Harasova do hraběcího stavu).

Česká dvorská kancelář, sign. IV G/11, kart. 686 (seznam nejvyšších lovčí).

Desky zemské, sign. DZV 313, fol. M 1 (kupní smlouva okořínského zboží).

Desky zemské, sign. DZV 389, fol. A 15 (kupní smlouva kolečského zboží).

Genealogicko-heraldická sbírka Wunschwitz, sign. 441, kart. 14 (rodokmen).

Stará manipulace, sign. H 66/2, kart. 897, inv. č. (Hrzánové z Harasova).

Stará manipulace, sign. H 66/3, kart. 897, inv. č. (Hrzánové z Harasova).

Stará manipulace, sign. H 66/6, kart. 897 (svatební smlouva Jana Adama Hrzána a Marie Isabelly z Lamberka z 9. května 1660).

Stará manipulace, sign. J 19/13 I, kart. 972, inv. č. (úřad nejvyššího lovčí).

Stará manipulace, sign. S 209/h198, kart. 2288, inv. č. (udělení prerogativu „vysoce urozený“ Janu Adamovi).

Nová manipulace, sign. H 13/7 (opis jmenovací listiny do úřadu nejvyššího lovčí z 14. září 1655).

Úřad desek zemských, inv. č. 580 (jmenný rejstřík k deskám zemským).

b) Archiv Univerzity Karlovy Praha

Sbírka matrik, sign. M 12.

c) Státní oblastní archiv Třeboň, pracoviště Jindřichův Hradec

Cizí rody, sign. 548, kart. 22, fol. 139 - 141 (závěť Jana Adama).

Cizí rody, sign. 548, kart. 22, fol. 118 – 119 (výpis z desek zemských, dluhy Ferdinanda Maxmiliána).

II. Prameny vydané

- BAUER, Otakar (et al.) *Berní rula 1: k edici Berní ruly: (úvodní pojednání)*. Praha, 1950.
- DOSKOČIL, Karel. (ed.). *Berní rula 2 : popis Čech r. 1654 : souhrnný index obcí, osad a samot k berní rule*. Praha, 1954.
- HRADECKÝ, Emil (ed.) *Berní rula 26. Kraj Podbrdský*. Praha, 1952.
- JIREČEK, Hermenegild (ed.). *Obnovené právo a Zřízení Zemské dědičného království Českého 1627*. Praha, 1888.
- KOLDINSKÁ, Marie – MAŤA, Petr (edd.). *Deník rudolfinského dvořana: Adam mladší z Valdštejna: 1602 – 1633*. Praha, 1997. ISBN 80-7203-170-8.
- KALISTA, Zdeněk. (ed.) *Korespondence Zuzany Černínové z Harasova s jejím synem Humprechtem Janem Černínem z Chudenic*. Praha, 1941.
- LIŠKOVÁ, Marie. *Berní rula, sv. 32. Kraj Žatecký (1. díl)*. Praha, 1954.
- LÍVA, Václav (ed.). *Berní rula 3. Pražská města*. Praha, 1949.
- WEIGLE, Fritz (Hg.) *Die Matrikel der deutschen Nation in Siena (1573 – 1738), Band I*. Tübingen, 1962.
- WILS, Joseph (ed.). *Les étudiants des régions comprises dans la nation germanique à l'Université de Louvain I. (1642 – 1776)*. Louvain, 1909.
- ZAHRADNÍKOVÁ, M. – ŠTREJNOVÁ, E. (edd.) *Soupis poddaných podle víry z roku 1651. Žatecko*. Praha, 1997.
- ze ZHOŘE, Pavel Skála. *Historie česká: od defenestrace k Bílé hoře*. Praha, 1984.

III. Literatura

- BÍLEK, Tomáš V. *Dějiny konfiskací v Čechách po r. 1618*. Praha, 1882.
- BINTEROVÁ, Zdena. *Červený Hrádek u Jirkova*. Chomutov, 1997.
- BINTEROVÁ, Zdena et al. *Obce chomutovského okresu: historií k dnešku*. Chomutov, 2002. ISBN 80-239-0031-5.
- BOBKOVÁ – VALENTOVÁ, Kateřina. *Každodenní život učitele a žáka jezuitského gymnázia*. Praha, 2006. ISBN 80-246-1082-5.
- BŮŽEK, Václav. *Úvěrové podnikání nižší šlechty v předbělohorských Čechách*. Praha, 1989. ISSN 0231-9136.
- BŮŽEK, Václav. *Rytíři renesančních Čech*. Praha, 1995. ISBN 80-85770-28-8.

- BŮŽEK, V. – HRDLIČKA, J. – KRÁL, P. – VYBÍRAL, Z. *Věk urozených. Šlechta v českých zemích na prahu novověku*. Praha – Litomyšl, 2002. ISBN 80-7185-417-4.
- DURDÍK, Tomáš. *Ilustrovaná encyklopedie českých hradů*. Praha, 1999. ISBN 80-85983-62-1.
- HENGERER, Mark. *Kaiserhof und Adel in der Mitte des 17. Jahrhunderts. Eine Kommunikationsgeschichte der Macht in der Vormoderne*. Konstanz, 2004. ISBN 978-3-89669-694-6.
- HLAVAČKA, Milan. *Cestování v éře dostavníku: všední den na středoevropských cestách*. Praha, 1996. ISBN 80-7203-015-9.
- HLEDÍKOVÁ, Z. – JANÁK, J. – DOBEŠ, J. *Dějiny správy v českých zemích od počátků státu po současnost*. Praha, 2007. ISBN 978-80-7106-906-5.
- HRABÁK, Josef. *Hornictví a hutnictví v Království českém: jeho vznik a vývoj až po nynější stav*. Praha, 1902.
- JANČÁREK, Petr. *Hornictví v Hoře sv. Kateřiny za feudalismu*. Teplice, 1980.
- KALISTA, Zdeněk. *Čechové, kteří tvořili dějiny světa*. 3. vydání. Praha, 2009. ISBN 978-80-7407-055-6.
- KELLER, Katrin. *Hofdamen. Amtsträgerinnen im Wiener Hofstaat des 17. Jahrhunderts*. Wien – Köln – Weimar. 2005. ISBN 3-205-77418-3.
- KRÁL, Pavel. *Mezi životem a smrtí: testamenty české šlechty v letech 1550 až 1650*. České Budějovice, 2002. ISBN 80-7040-463-9.
- KUBEŠ, J. Sídla Jana Jiřího Jáchyma hraběte Slavaty z Chlumu a Košumberka (1634/37-1689) v proměně. In *Scientific Papers of the University of Pardubice, Series C, Faculty of Humanities*, 9, 2003. ISBN 80-7194-594-3. s. 55-87.
- KUBEŠ, Jiří. *Hlavní sál – sebereflexe šlechty ve výzdobě společenských místností venkovských rezidencí (na příkladě českých zemí 17. a první poloviny 18. století)*. Československá historická ročenka 2005, Brno 2005, s. 31-59. ISBN 80-210-3895-0. ISSN 1214-8334.
- KUBEŠ, Jiří. *Reprezentační funkce sídel vyšší šlechty z českých zemí (1500-1740)*. České Budějovice, 2005. (disertační práce obhájená na HÚ FF JČU).
- KUBEŠ, Jiří. *Ze Španělska až do Horního Slezska. Osudy Verdugů v habsburské monarchii v raném novověku*. Rukopis, v tisku.
- KUČA, Karel. *Města a městečka v Čechách, na Moravě a ve Slezsku*. 2. díl H-Kole. Praha, 1997. ISBN 80-85983-14-1.

- LEDVINKA, V. – MRÁZ, B. – VLNAS, V. *Pražské paláce. Encyklopedický ilustrovaný přehled*. Praha, 1995. ISBN 80-85770-23-7.
- MARTÍNKOVÁ, R. – VALENTA, A. – VILIMOVSKÁ, V. Úřad nejvyššího lovčího za Leopolda Kinského. In *Východočeský sborník historický* 14, 2007. s. 109-141. ISBN 978-80-86046-98-3.
- MAŠEK, Petr. *Modrá krev: minulost a přítomnost 445 šlechtických rodů v českých zemích*. Praha, 2003. ISBN 80-204-1049-X.
- MAŠEK, Petr. *Šlechtické rody v Čechách, na Moravě a ve Slezsku od Bílé hory do současnosti. Díl I, A – M*. Praha, 2008. ISBN 978-80-257-0027-3.
- MAŤA, Petr. Soumkrak venkovských rezidencí. „Urbanizace“ české aristokracie mezi stavovstvím a absolutismem. In BŮŽEK, V. – KRÁL, P. (edd.) *Aristokratické rezidence a dvory v raném novověku*. (= Opera Historica 7). České Budějovice, 1999. s. 139 – 162. ISBN 80-7040-331-4.
- MAŤA, Petr. *Svět české aristokracie: (1500 – 1700)*. Praha, 2004. ISBN 80-7106-312-6.
- MIKULEC, Jiří. Leopold I. Život a vláda barokního Habsburka. Praha – Litomyšl, 1997. ISBN 80-7185-141-8.
- NAŇKOVÁ, Věra. *Červený Hrádek*. Chomutov, 1974.
- Ottův slovník naučný: ilustrovaná encyklopaedie všeobecných vědomostí. Díl 11*. Praha, 1896.
- Ottův slovník naučný: ilustrovaná encyklopaedie všeobecných vědomostí. Díl 15*. Praha, 1900.
- Ottův slovník naučný: ilustrovaná encyklopaedie všeobecných vědomostí. Díl 26*. Praha, 1907.
- MILEROVÁ, Helena. *První Morzinové v Čechách. K otázce společenské legitimace válečných zbohatlíků*. Bakalářská práce obhájená na KHV UPCE, 2008.
- NOŽIČKA, Josef. *Přehled vývoje našich lesů*. Praha, 1957.
- PACHNER, Jaroslav. *Chomutov*. Praha – Litomyšl, 2006. ISBN 80-7185-699-1.
- PALACKÝ, František. Přehled současný nejvyšších důstojníků a úředníků: doplnil Jaroslav Charvát. In CHARVÁT, J. (ed.) *Dílo Františka Palackého I*. Praha, 1941.
- PÁNEK, Jaroslav. Šlechta v raně novověké Evropě z pohledu českého a evropského bádání. In BŮŽEK, V. (ed.) *Život na dvorech barokní šlechty (1600-1750)*. České Budějovice. 1996. s. 19 – 45.
- RIEGER, Bohuslav. *Zřízení krajské v Čechách. Část I. Historický vývoj do r. 1740*. Praha, 1889.

- ROUBÍK, František. Místodržitelství v Čechách v letech 1577-1749. In *Sborník archivních prací* 17, 1967, s. 539-603.
- SEDLÁČEK, August. *Rozvržení sbírek a berní r. 1615 dle uzavření sněmu generálního nejvyššími berníky učiněné*. Praha, 1869.
- SEDLÁČEK, August. *Hrady, zámky a tvrze Království českého. Díl 2, Hradecko*. 3. vydání. Praha, 1994. ISBN 80-85794-12-8.
- SEDLÁČEK, August. *Hrady, zámky a tvrze Království českého. Díl 8. Rakovnicko a Slánsko*. 3. vydání. Praha, 1996. ISBN 80-85794-84-5.
- SEDLÁČEK, August. *Hrady, zámky a tvrze Království českého. Díl 10, Boleslavsko*. 3. vydání. Praha, 1997. ISBN 80-7203-060-4.
- SEDLÁČEK, A. *Hrady, zámky a tvrze Království českého. Díl 14, Litoměřicko a Žatecko*. 3. vydání. Praha, 1998. ISBN 80-7203-094-9.
- SEDLÁČEK, August. *Místopisný slovník historický*. 2. vydání. Praha, 1998. ISBN 80-7203-099-X.
- SMÍŠEK, Rostislav. *Císařský dvůr a dvorská kariéra Ditrichštejnů a Schwarzenberků za vlády Leopolda I*. České Budějovice, 2009. ISBN 978-80-7394-165-9.
- SOMMER, Johann Gottfried. *Das Königreich Böhmen: das statistisch = topographisch dargestellt. Vierzehnter Band. Saazer Kreis*. Praha, 1846.
- SVATOŠ, Michal. *Studenti z českých zemí na univerzitě v Sieně (1573-1738)*. In *Zprávy archivu Univerzity Karlovy* 4. Praha, 1982.
- VLČEK, Pavel. *Ilustrovaná encyklopedie českých zámků*. Praha, 1999. ISBN 80-85983-61-3.
- VLČEK, Pavel et al. *Umělecké památky Prahy. [IV.], Pražský hrad a Hradčany*. Praha, 2000. ISBN 80-200-0832-2.
- VLČEK, P. – HAVLOVÁ, E. *Praha 1610 – 1700. Kapitoly o architektuře raného baroka*. Praha, 1998. ISBN 80-85983-60-5.
- WURZBACH, C. *Biographisches Lexikon des kaiserthums Oesterreich. Neunten Teil*. Wien, 1863.
- ZEDLER, J. H. *Grosses vollständiges Universal-Lexicon aller Wissenschaften und Künste* – citováno podle elektronické verze: URL:<<http://www.zedlerlexikon.de/blattem/einzelseite.html?zedlerseite=ze130543&bandnummer=13&seitenzahl=0543&dateiformat=1&supplement=0>>
- ŽUPANIČ, J – FIALA, M. – STELLNER – F. *Encyklopedie knížecích rodů zemí Koruny české*. Praha, 2001. ISBN 80-86493-00-8.

IV. Ostatní zdroje

URL:<<http://www.lanskroun.eu/cz/mesto/historie/pamatky/zamkyhradiste/zameklanskroun.html>> [cit. 2010-06-15].

URL:<<http://www.malyujezd.cz/informace-o-obci/soucasnost/?ftshow=36>> [cit. 2010-06-18].

URL:<<http://www.zamekctenice.cz/cs/zamecky-areal/o-zamku/historie-zamku.shtml>>[cit. 2010-06-18].

URL: <<http://www.sestajovice.cz/cs/stranka-1-29.htm>> [cit. 2010-06-18].

URL: <<http://www.mojemesto.cz/vlastislav-565873.html>> [cit. 2010-06-25].

URL: <<http://www.hrady.cz/?OID=2963>> [cit. 2010-06-28].

URL: <<http://www2.fiu.edu/~mirandas/bios1779.htm>> [cit. 2010-06-28].